

## บทที่ 4

### ผลการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยทั้งหมดแล้วนำมาสรุปโดยนำเสนอผล ดังนี้

การถอดบทเรียนการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง ได้ดำเนินการคัดเลือกชุมชนต้นแบบในการถอดบทเรียนการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน ด้านวิสาหกิจชุมชน ด้านการเกษตร และด้านการท่องเที่ยว/บริการ จำนวน 3 ชุมชน ได้คัดเลือกจากชุมชนที่ผ่านเกณฑ์กรมพัฒนาชุมชนได้กำหนดไว้ ได้แก่ ด้านวิสาหกิจชุมชน คือ บ้านคลองกล้วย หมู่ที่ 8 ตำบลคอหมู อำเภอฟิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการเกษตร คือ บ้านบางกระน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และด้านการท่องเที่ยว/บริการ ได้แก่ บ้านนาต้นจัน หมู่ 5 ตำบลบ้านตึก อำเภอสรีสัชชาลัย จังหวัดสุโขทัย ผลของแต่ละชุมชนมีรายละเอียดดังนี้

#### 1. หมู่บ้านต้นแบบด้านวิสาหกิจชุมชน บ้านคลองกล้วย หมู่ที่ 8 ตำบลคอหมู อำเภอฟิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์

##### 1.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับบริบทของชุมชน

ที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ อยู่ห่างจากแม่น้ำน่านประมาณ 2 กิโลเมตรเศษ อยู่ในปกครองของหมู่ที่ 5 ต่อมารัฐบาลจากตำบลในเมืองและตำบลบ้านโคน อำเภอฟิชัย ได้อพยพหนีน้ำท่วมมาในขณะนั้นมีนายเซย ต่ายวัลย์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ต่อมาในปี พ.ศ. 2484 ได้มีการขอแยกหมู่บ้านจากหมู่ 5 มาเป็นหมู่ 7 บ้านบางนา และในปี พ.ศ. 2503 ได้มีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 ขึ้น คือ นายสุวิทย์ ต่ายวัลย์ ได้ปกครองหมู่บ้านจนครบอายุเกษียณ จึงได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่คนใหม่ขึ้น คือ ผู้ใหญ่สนิท เอี่ยมประดิษฐ์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 3 ในปี พ.ศ. 2528 ผู้ใหญ่สนิท เอี่ยมประดิษฐ์ ได้ขอลาออกก่อนครบอายุเกษียณ ซึ่งต่อมามีนายกิมลี แดงโชติ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 4 ของหมู่ที่ 7 ในตอนนั้นจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้เกิดความยุ่งยากในการปกครองจึงได้ทำเรื่องขอแยกหมู่บ้านและตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ที่บ้านคลองกล้วย หมู่ที่ 8 ตำบลคอหมู อำเภอฟิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยมี นายพยม นาคย่านยาว ได้รับการคัดเลือก

ให้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่ 8 บ้านคลองกล้วยและตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 นายมานัส รัตนสากล เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 มาจนถึงปัจจุบัน

สภาพทั่วไปของบ้านคลองกล้วย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม สภาพพื้นที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งการทำมาหากินของชาวบ้านที่พักอาศัยอยู่โดยรอบ ตำบลคอชุม มีพื้นที่ทั้งหมด 24,653 ไร่ แบ่งออกพื้นที่ทำนา 24,653 ไร่ พื้นที่ทำไร่ 10,091 ไร่ พื้นที่ทำสวน 2,595 ไร่ และอื่นๆ อีก 2,806 ไร่ ในตำบลคอชุมมีหมู่บ้านทั้งหมด 12 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือน 2,908 ครัวเรือน มีครัวเรือนเกษตรทั้งสิ้น 1,756 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 9,492 คน และหมู่บ้านคลองกล้วย หมู่ 8 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 272 ครัวเรือน อาชีพหลักในครัวเรือน คือ เกษตรกรรม 197 ครัวเรือน มีพื้นที่ทั้งหมด 4,250 ไร่ มีการทำนา 2,125 ไร่ ทำไร่ 1,410 ไร่ ทำสวน 340 ไร่ และอื่นๆ อีก 375 ไร่ ส่วนอาชีพรองคือ การแปรรูปกล้วยน้ำว้า มะยม กระท้อน ซึ่งจะทำรูปแบบครัวเรือน รายได้เฉลี่ยของประชากรในหมู่บ้าน 23,200 บาทต่อคนต่อปี มีภาวะหนี้สินเฉลี่ย 20,000 บาทต่อคนต่อปี มีภาวะการออม 80,000 บาทต่อคนต่อปี การอพยพย้ายถิ่นฐานไปทำงานที่อื่นค่อนข้างน้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่จะอยู่แบบพอเพียง สามารถปลูกข้าว ทำไร่ ทำสวน ปลูกพืชผักสวนครัวไว้เพื่อบริโภคและแบ่งให้กับเพื่อนบ้าน

สภาพบ้านเรือนโดยรวมเป็นบ้านไม้ มีความมั่นคงถาวร มีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบเรียบร้อย ทางเดินในชุมชนสะอาด สะดวก สภาพถนนสายหลักในหมู่ 8 เป็นถนนคอนกรีตที่ขรุขระ เป็นหลุมเป็นบ่อ ลำบากในการขับขีโดยเฉพาะฤดูฝน รถยนต์และรถจักรยานยนต์ต้องใช้ความระมัดระวังในการขับขีบนถนนสายหลัก ซึ่งอยู่ในระหว่างรองบประมาณในการซ่อมแซมผิวถนน ส่วนถนนในซอยเข้าบ้านสามารถเข้าออกได้สะดวก ส่วนใหญ่สมาชิกในชุมชนจะใช้รถจักรยานยนต์ จักรยาน และการเดินเท้า ส่วนการเข้าออกถนนสายหลักส่วนมากจะใช้รถยนต์และรถจักรยานยนต์ ด้านสุขภาพโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ดี ไม่มีโรคระบาด ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัวทั่วไป เช่น เบาหวาน ความดัน ชาวบ้านส่วนใหญ่อ่านออกเขียนได้เป็นส่วนมาก เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาภาคบังคับทุกคน ภายในหมู่บ้านมีการเปิดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์ส่งเสริมและผลิตภัณฑ์ข้าว ศูนย์คัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าว ศูนย์เรียนรู้โรงเรียนข้าว โรงเรียนข้าว ศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์และศูนย์สินค้าการตลาด นอกจากนี้ วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ยังคงสืบทอดอยู่ในปัจจุบันได้แก่ การทำขวัญข้าว ประเพณีแรกนาขวัญ และประเพณีรดน้ำดำหัวในประเพณีวันสงกรานต์ เป็นต้น

สภาพความเป็นอยู่โดยรวมโดยรวมของประชาชนในหมู่บ้านคลองกล้วยในปัจจุบันมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและไม่แตกต่างกันมากนัก มีครอบครัวที่อยู่กันแบบเครือญาติ โดยสมาชิกชุมชน

รู้จักกันหมดทุกครัวเรือน ชาวบ้านมีความรู้ความชำนาญในเรื่องต่างๆ และมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกข้าวที่ไม่ใช้สารเคมี การผลิตสารชีวภัณฑ์ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์เม็ด ทำให้ชาวบ้านคลองกล้วยมีความเข้มแข็งภายในหมู่บ้าน มีความสามัคคีและมีการพัฒนาในด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ

## 1.2 การเริ่มต้นเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

### 1) สภาพปัญหาของชุมชนก่อนการเปลี่ยนแปลงเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจ

#### พอเพียง

ปี 2552 ทางสำนักงานเกษตรอำเภอพิชัยได้รายงานเกี่ยวกับศูนย์ส่งเสริมผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วยว่า บ้านคลองกล้วยมีพื้นที่ทำนา 33,645 ไร่ และเมื่อปี 2549 ชาวบ้านคลองกล้วยกว่า 900 ครอบครัวยุติการระบาดของข้าวดีด ข้าวแดง ข้าววัชพืช ทำให้ผลผลิตข้าวลดลง บางแปลงไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เลย เพราะที่นี้ตลอดทั้งปีมีการทำนาไม่หยุดและมีการซื้อเมล็ดพันธุ์จากแหล่งต่างๆ ที่ไม่มีการรับรองพันธุ์ ปัญหาที่รุนแรงคือ การระบาดของข้าวดีด ข้าวแดง ข้าววัชพืช รวมทั้งศัตรูพืช คือ เพลี้ยกระโดด และปัญหาราคาข้าวตกต่ำเนื่องจากกำหนดราคาเองไม่ได้ ถูกพ่อค้าคนกลางเอารัดเอาเปรียบ ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงมีราคาแพง ซึ่งขณะนั้นชาวบ้านเชื่อว่าจะช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรได้อย่างดี แต่พอเริ่มใช้นานวันเข้าผลผลิตเริ่มลดน้อยลง ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น สภาพดินนาและพื้นที่ทางการเกษตรต่างๆ เริ่มเสื่อมโทรมลง และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลต่อสุขภาพของสมาชิกในชุมชนด้วย ที่ผ่านมามีพบว่า ชาวบ้านใช้สารเคมีในพืชผักตั้งแต่ปุ๋ยเคมีไปจนถึงสารเคมีกำจัดศัตรูพืช สถานการณ์ขณะนั้นค่อนข้างน่าตกใจ เพราะเกษตรกรใช้สารเคมีอย่างเคยชิน บางครั้งในแปลงผักหรือสวน ไร่ นา ไม่มีแมลงรบกวน กลับยังมีการใช้สารเคมี 2-3 ชนิดผสมกันฉีดพ่น โดยไม่คำนึงถึงพิษภัยต่อสุขภาพร่างกายของตนเองและผู้บริโภค ปัจจัยหลักที่เป็นสาเหตุให้ชาวบ้านต้องใช้สารเคมี คือ กลัวผลผลิตเสียหาย และขณะนั้นชาวบ้านประสบกับปัญหาข้าววัชพืชที่มีลักษณะเหมือนต้นข้าวจนแยกไม่ออกในระยะต้นกล้า วัชพืชชนิดนี้มีชื่อเรียกต่างๆ กันในแต่ละท้องถิ่นตามลักษณะภายนอกที่ปรากฏว่า ข้าวหาง ข้าวนก ข้าวดีด ข้าวแดง ข้าวลาย หรือข้าวแดง ซึ่งข้าวเหล่านี้เป็นวัชพืชร้ายแรงในนาข้าว

ในระยะเริ่มต้นของการระบาดของข้าววัชพืชจะแฝงตัวเข้ามาในนาข้าวเพียงไม่กี่ต้น หากไม่กำจัดในระยะเวลา 2-3 ฤดู ข้าววัชพืชจะเพิ่มจำนวนเป็นหลายล้านต้นปกคลุมจนมองไม่เห็นต้นข้าว ข้าววัชพืชเกิดจากการผสมข้ามระหว่างข้าวป่าที่พบทั่วไปในธรรมชาติกับข้าวปลูก เกิดเป็นลูกผสม

ที่มีการกระจายตัวของลูกหลานออกเป็นหลายลักษณะ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลักษณะที่ไม่ต้องการ คือ เปลือกเมล็ดสีดำหรือลายน้ำตาลแดง เมล็ดข้าวสารมีสีแดง ปลายเมล็ดมีหางและเมื่อสุกแก่เมล็ดจะร่วงก่อนเก็บเกี่ยว ข้าววัชพืชชนิดที่เป็นปัญหาร้ายแรงของชาวนาคือ ข้าวหางและข้าวดีด เพราะเป็นข้าววัชพืชชนิดร่วงก่อนเกี่ยว เจริญเติบโตได้รวดเร็ว สูงข่มข้าวปลูกในระยะแตกกอ ข้าวหางและข้าวดีดจะออกดอกและเมล็ดจะสุกแก่ก่อนก่อนปลูกข้าวประมาณ 2 สัปดาห์ จึงไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้เพราะเมล็ดร่วงเกือบหมด ทำให้ผลผลิตข้าวเสียหาย 10-100 % ขึ้นอยู่กับความหนาแน่นของข้าวหางและข้าวดีด บางแปลงที่มีความหนาแน่นมากใน 1 ตารางเมตร มีข้าวหาง 800 ต้น เหลือต้นข้าวจริงเพียง 2 ต้น ไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้ ทำให้ผลผลิตเสียหาย 100% ส่วนข้าวแดงเป็นข้าววัชพืชชนิดเมล็ดไม่ร่วง สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ผลผลิตจึงไม่เสียหายแต่คุณภาพข้าวลดลงเพราะเมล็ดข้าวสารแดงที่ปนอยู่ จึงถูกโรงสีตัดราคาเกวียนละ 200 - 800 บาท ตามเปอร์เซ็นต์ของข้าวแดงที่ปน เพื่อชดเชยผลผลิตที่จะต้องเสียไปบางส่วนเพื่อจะขัดเยื่อหุ้มเมล็ดสีแดงออกให้เป็นเมล็ดข้าวสารสีขาว ถ้ามีข้าววัชพืชปนเป็นจำนวนมาก โรงสีจะไม่รับซื้อ ต้องนำไปขายเป็นข้าวเลี้ยงเป็ดและไก่ในราคาถูก ถึงละ 30 - 50 บาท เหล่านี้คือ ที่มาของปัญหาในอดีตที่เกิดขึ้นและชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เรื่องดังกล่าว

นอกจากนี้ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ปัญหาราคาข้าวตกต่ำถือเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข ปัญหานี้ยังไม่ได้รับการแก้ไขที่ยั่งยืน ถึงแม้ว่าจะมีการประกันราคาข้าวตกต่ำเพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกร แต่การดำเนินการยังไม่ครอบคลุมและทั่วถึงเท่าที่ควรทำให้เกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ขาดความมั่นคงในการประกอบอาชีพ สวนทางกันกับราคาปุ๋ยเคมีและสารเคมีที่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังนิยมนำมาใช้ในการประกอบการเกษตร เพื่อกำจัดแมลงศัตรูพืชและเร่งผลผลิตให้มีความเจริญงอกงาม ซึ่งนับวันราคายังเพิ่มสูงขึ้น เกษตรกรในพื้นที่ที่ประสบปัญหาต้องทนต่อสู้กับปัญหานี้มานานจนในบางครั้งต้องกู้หนี้ยืมสินทั้งในและนอกระบบ โดยหวังว่าเมื่อได้ผลผลิตแล้ว จะนำเงินที่ได้จากการขายผลผลิตไปใช้หนี้ แต่ต้องมาประสบกับปัญหาราคาข้าวตกต่ำจึงทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สามารถลืมตาอ้าปากได้ จากปัญหาดังกล่าว สามารถวิเคราะห์สาเหตุปัญหาที่สำคัญของชุมชนได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาทั้งหลายดังกล่าวมีจุดเริ่มต้นมาจากการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงมากเกินไป สภาพปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อภาวะทางเศรษฐกิจในครัวเรือนและชุมชน ชาวบ้านบางส่วนออกไปรับจ้างและทำงานต่างจังหวัด เกิดความไม่มั่นคงในชีวิต ปัญหาครอบครัวและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนตามมา

## 2) จุดเปลี่ยนที่นำไปสู่การพัฒนาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

จากสภาพปัญหาที่กล่าวมานั้น ทำให้ชาวบ้านรอความช่วยเหลือจากภาครัฐไม่ไหว ในปี พ.ศ. 2548 ชาวบ้านได้เริ่มรวมตัวกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว เนื่องจากไม่ต้องการให้คนในชุมชนไม่มีความมั่นคงในชีวิต ไม่ต้องการให้ลูกหลานต้องเดินทางไปทำงานในเมืองหลวงหรือต่างถิ่น ชุมชนต้องการให้ครอบครัวได้อยู่กันอย่างอบอุ่นมีอาชีพและรายได้เลี้ยงครอบครัวได้อย่างพอเพียง จึงได้เกิดการรวมตัวกันเพื่อระดมแนวความคิดในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ด้วยการลด ละ เลิก ใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชและทำให้ผลผลิตเจริญงอกงามโดยหันมาทำการเกษตรแบบอินทรีย์แทน ในการรวมกลุ่มช่วงแรกยังเป็นการดำเนินการแบบกลุ่มเล็กๆ อยู่ เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ยังใช้สารเคมีในการประกอบการเกษตร เนื่องจากยังเชื่อว่าการใช้สารเคมีเห็นผลเร็วกว่าการทำการเกษตรแบบอินทรีย์

ขณะนี้ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลคอหมูมีแนวคิดให้เกษตรกรในพื้นที่เปลี่ยนแนวความคิด แล้วหันมาทำการเกษตรแบบอินทรีย์แทนการใช้สารเคมี เนื่องจากมีผลดีหลายอย่าง ที่นอกเหนือไปจากการช่วยลดต้นทุนในการผลิตแล้ว ยังทำให้ตัวของเกษตรกรไม่ได้รับสารพิษทั้งทางตรงและทางอ้อมในการประกอบอาชีพ ขณะที่ผู้บริโภคไม่ได้รับสารตกค้างในการบริโภคข้าวคุณภาพของดินที่เสื่อมค่อยๆ กลับมาฟื้นตัวให้ความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมาสู่ธรรมชาติอีกครั้ง ซึ่งประจวบเหมาะแก่ที่ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ได้ดำเนินการอยู่แล้ว โดยได้ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ในการดำเนินการภายใต้โครงการ 1 จังหวัด 1 มหาวิทยาลัย ที่ได้มีการดำเนินการระยะหนึ่งแล้ว ทางองค์การบริหารส่วนตำบลคอหมูจึงได้เข้าร่วมในโครงการนี้ เพื่อให้ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพเข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมในหลายๆ ด้านโดยเฉพาะในเรื่องของความรู้เชิงวิชาการที่ชาวบ้านยังขาดอยู่ อันจะส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นในการดำเนินการมากขึ้น จนก่อให้เกิดความเข้มแข็งในการดำเนินการตามมา จากการเชื่อมโยงกับทางภาควิชาการในการให้ความรู้ ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ รวมถึงการจัดทำแปลงสาธิต เพื่อให้เกษตรกรได้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ในที่สุดความพยายามจึงประสบผลทำให้เกษตรกรในพื้นที่ลดการใช้สารเคมี จึงได้รวมกลุ่มกันอย่างจริงจัง ทำสารอินทรีย์ สารชีวภาพ ปุ๋ยอัดเม็ด ฯลฯ เพื่อผลิตอาหารที่ปลอดภัยให้กับคนในตำบลคอหมู รวมถึงพื้นที่ใกล้เคียง



ภาพ 2 ศูนย์การเรียนรู้เกษตรพอเพียงบ้านคลองกล้วย

ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ได้เข้ามาเก็บข้อมูลเชิงเปรียบเทียบเชิงวิจัย เพื่อทำการสาธิตและเปรียบเทียบการดำเนินการระหว่างเกษตรปลอดสารพิษกับการใช้สารเคมี เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างกันอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังได้รับการสนับสนุนจากเกษตรอำเภอและเกษตรจังหวัดในการสนับสนุนด้านการให้ข้อมูล อบรม สาธิตการใช้เครื่องมือต่างๆ สร้างความเชื่อมั่นให้กับชาวบ้านในการทำเกษตรแบบปลอดสารพิษ จนในปัจจุบันการทำเกษตรอินทรีย์ได้ครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งตำบล มีการขยายผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การขยายผลเป็นไปในทิศทางที่ดีกว่านี้ ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันจัดตั้งการดำเนินการขึ้นมาเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้ผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน แล้วนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตน ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้นี้ได้รับการสนับสนุนจากหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และเกษตรอำเภอได้ส่งวิทยากรมาอบรมให้ความรู้เชิงวิชาการในการทำเกษตรอินทรีย์เป็นแรงขับเคลื่อนให้ชาวบ้านมีกำลังใจที่จะดำเนินงานต่อไป จนเมื่อองค์การบริหารส่วนตำบลคอหมูได้รับงบประมาณอุดหนุน 1 ล้านบาท จึงได้สร้างโรงสีข้าวชุมชนขึ้น ซึ่งสร้างผลกำไรให้ชุมชนและตำบลทุกๆ ปี ต่อมาจึงได้รวมกลุ่มโรงสีข้าวชุมชนเข้ากับกลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด กลุ่มสารชีวภัณฑ์ กลุ่มเพาะกล้า กลุ่มผลิตเม็ดพันธุ์ข้าว เป็นกลุ่มเดียวกัน แล้วจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ชื่อ “วิสาหกิจชุมชนบ้านคลองกล้วย”

ต่อมาในปี 2549-2550 รัฐบาลไทยร่วมมือกับรัฐบาลเดนมาร์กจัดโครงการอบรมเรื่อง IPM (Integrated Pest Management) ซึ่งเป็นเรื่องการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน ได้รับการสนับสนุนโดย DANIDA (Danish International Development Agency) ภายใต้โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่เกษตรกรด้านการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสานในพื้นที่ที่มี

การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในปริมาณมาก โดยมอบหมายให้กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตร และสหกรณ์เป็นผู้ดำเนินการ มีหน่วยงานเข้าร่วมประกอบด้วยกรมส่งเสริมการเกษตร กองพัฒนา เกษตรที่สูง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เป็นนโยบายเชิงรุกที่มีเป้าหมายต้องการให้เกษตรกรทำการเกษตรที่ดีเหมาะสมเพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อม สนับสนุนให้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อเกษตรกรได้รู้ถึงพิษภัยของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช มุ่งเน้นความปลอดภัยของเกษตรกรและผู้บริโภค เพื่อเกษตรกรจะได้รู้ถึงพิษภัยของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช กลุ่มผู้นำจึงได้รับการอบรมในโครงการ IPM เรื่องการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน อบรมเกี่ยวกับการปลูก การกำจัด ดูแล และการจัดตั้งกลุ่ม เกษตรอินทรีย์ชีวภาพ ซึ่งนับว่าเป็นการรวมตัวของเกษตรกรในพื้นที่หมู่ 8 บ้านคลองกล้วย เพื่อ แก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีและยาปราบศัตรูพืชในการทำงาน

จากนั้น กลุ่มผู้นำจึงนำแนวทางของ IPM ที่ได้รับการอบรมมาใช้ในการป้องกันและกำจัด ศัตรูพืชแบบผสมผสาน คือ การใช้วิธีการที่ยั่งยืน ชาวบ้านหรือเกษตรกรจะเรียนรู้เป็นอย่างแรกว่า ยังมีแมลงอีกหลายชนิดที่ไม่ใช่ศัตรูพืช ในทางกลับกัน ยังเป็นประโยชน์แก่พืช เช่น ดักแด้, แมงมุม และตัวห้ำ ซึ่งกัดกินแมลงศัตรูพืชเป็นอาหาร ทำให้สามารถควบคุมประชากรของศัตรูพืชได้ กิจกรรมหลายอย่างในโครงการฯ เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช และไม่สามารถแก้ไขได้ในเวลาที่ข้ามคืน แต่ต้องใช้เวลาพอสมควร ความมุ่งหวังว่าจะทำให้เกิดผลดีแก่ เกษตรกรและผู้บริโภค ความสำเร็จจะขึ้นอยู่กับผู้ที่นำไปปฏิบัติจริงในการแก้ไขปัญหาของตนเอง ในโครงการฯ จัดให้มีการฝึกอบรมวิทยากรพี่เลี้ยง เพื่อถ่ายทอดให้กับเกษตรกรโดยฝึกด้วยกัน เริ่ม จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานในการปลูกพืช สำรวจและวิเคราะห์ระบบนิเวศน์ ดำเนินกระบวนการ โรงเรียนเกษตรกร เรียนรู้เรื่องดิน โรค แมลง และศัตรูธรรมชาติ ผลกระทบของสารเคมีต่อสุขภาพมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม การฝึกทักษะการเป็นวิทยากรที่ดี การวางแผนดำเนินการร่วมกันหลังฝึกอบรม และการประเมินผล หลังจากได้เรียนรู้และเป็นวิทยากร กลุ่มผู้นำจึงจะพากันออกมาให้ความรู้ ชาวบ้านในพื้นที่ กำหนดเป้าหมายหลักคือ ชาวบ้านที่มีพื้นที่ซึ่งใช้สารเคมีในปริมาณมากและยังขาดความรู้ความเข้าใจเป็นหลักการที่สำคัญของการต่อยอดความรู้ในโครงการดังกล่าว

หลังจากนั้น เริ่มมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสารชีวภัณฑ์เพื่อทดแทนการใช้สารเคมี ดำเนินงานร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภอพิชัยและศูนย์บริหารศัตรูพืชจังหวัดพิษณุโลกและการ อบรมให้ความรู้ผู้จัดทำแปลงเกษตรกรตามแนวพระราชดำริที่พร้อมเรียนรู้ตามกระบวนการผลิต เมล็ดข้าวคุณภาพดี โดยสำนักงานเกษตรอำเภอพิชัยและศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่ โดยคัดเลือก เกษตรกรโดยเน้นพื้นที่ใหม่ให้ใช้วิธีการปลูกโดยหว่านน้ำตม ถ้าเป็นพื้นที่เก่า ให้เน้นนาดำ มีการ

แบ่งให้กรรมการฝ่ายแปลง ออกตรวจแปลง ตั้งแต่ปลูกและติดตาม แนะนำการถอนพันธุ์ปน ทั้ง 5 ระยะ มีการติดป้ายแปลงให้เกษตรกรข้างเคียงทราบว่าเป็นแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ มีการประชุมสมาชิกและกลุ่มผู้ผลิต สหกรณ์ มาร่วมประชุมเพื่อหาความต้องการของเมล็ดพันธุ์ ว่ามีความต้องการอย่างไรและมีการสอนจัดทำบัญชีครัวเรือน



ภาพ 3 การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสารชีวภัณฑ์เพื่อทดแทนการใช้สารเคมี

จากปี พ.ศ. 2548 นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของคนในชุมชนบ้านคลองกล้วยที่ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลในโครงการ SML ทางชุมชนจึงได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มขึ้น มีการรวมหุ้นกันคนละ 100 บาท โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการและได้นำงบประมาณมาสร้างโรงสีข้าวชุมชน เกิดเป็นโรงสีข้าวชุมชน บ้านคลองกล้วย สร้างรายได้เพื่อใช้หมุนเวียนในกลุ่ม มีผลิตภัณฑ์เป็นข้าวสารขายให้กับคนในชุมชน ต่อมาเกิดปัญหาข้าวดีด ข้าวแดง โรคข้าว และคุณภาพของดินเสื่อมโทรมลงมาก ทั้งยังทำให้ต้นทุนของการผลิตสูงขึ้นอีก ทางชุมชนจึงต้องหาแนวทางแก้ไขปัญหา จึงมีการจัดตั้งกลุ่มสารชีวภัณฑ์ กลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ปั้นเม็ด และบริการรดคานาในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการผลิตสารชีวภัณฑ์ต่างๆ มาใช้แทนสารเคมี ผลิตปุ๋ยอินทรีย์เม็ดเพื่อบำรุงดินให้เกิดสภาพที่สมดุลและดำเนินการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อแก้ไขปัญหาข้าวดีด ข้าวแดง ให้ลดลงทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง

ต่อมาทางกลุ่มได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์บ้านคลองกล้วย รวบรวมกิจกรรมที่เกิดขึ้น เกิดเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เรียกว่า “ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนข้าววิสาหกิจชุมชนบ้านคลองกล้วย” ซึ่งผลที่เกิดขึ้นในระยะเริ่มต้นสำหรับผลิตภัณฑ์ชีวภัณฑ์ที่มีการตอบ

รับจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี เพราะผลิตภัณฑ์สามารถลดต้นทุนได้ ฐานะของเกษตรกรดีขึ้น เป็นผลจากการลดการซื้อและใช้สารเคมีและสามารถทำให้ดินกลับมามีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้ง ความเป็นกรดของดินลดลง มีการวางจำหน่ายทั้งนอกหมู่บ้านและในหมู่บ้าน จะเห็นได้ว่าศูนย์เรียนรู้โรงเรียนข้าวเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ประสบผลสำเร็จสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจเข้าศึกษาเพื่อนำความรู้ต่างๆ ไปพัฒนาให้กับชุมชนของตนเองได้ และจะทำให้ชุมชนของตนเองเจริญรุ่งเรืองต่อไปได้อย่างยั่งยืนคือ คนในชุมชนมีความสามัคคี มีความเข้มแข็ง หน่วยงานของรัฐมาช่วยเหลือพร้อมให้คำแนะนำ ภายในชุมชนมีแหล่งความรู้ที่สามารถเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

จากการดำเนินงานดังกล่าว ทำให้เห็นเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจนและทำให้การทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของความพอเพียงและมีสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สามารถอยู่คู่กับชุมชนตลอดไป และบ้านคลองกล้วยยังได้สร้างแกนนำเยาวชนเพื่อเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชนและเล็งเห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตเพื่อให้ทันกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันด้วย จึงเป็นที่มาให้คนในชุมชนกลุ่มเล็กๆ รวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาการทำมาหากินและเกิดการรวมกลุ่มเพื่อการผลิตขึ้น พร้อมทั้งได้ขอรับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาอบรมให้ความรู้และส่งเสริมสนับสนุนทำให้ชุมชนได้มีการจัดการความเป็นอยู่และการทำมาหากินอย่างยั่งยืนภายใต้การจัดการในรูปแบบการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

### 3) มุมมองและความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

ปี พ.ศ. 2541 เกิดภาวะถดถอยและความตกต่ำทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงขึ้นจึงทำให้บ้านคลองกล้วยเริ่มรู้จักกับคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง ผ่านสื่อทั้งทางโทรทัศน์ วิทยุ สื่อกระจายเสียง และผ่านทางเจ้าหน้าที่ที่เข้ามาให้ความรู้และอบรม ต่อมาในปี พ.ศ. 2548 ชาวบ้านที่บ้านคลองกล้วยเริ่มเกิดความเข้าใจในแนวพระราชดำริของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีแนวคิดที่ว่า หากเราไม่ไปพึ่งพาหรือยึดติดอยู่กับกระแสวัตถุนิยม สังคมนิยมจากภายนอกมากเกินไป จนทำให้เกิดการครอบงำทางความคิดในลักษณะดั้งเดิมไปหมด มีความทะเยอทะยานบนรากฐานที่ไม่มั่นคง ลักษณะเหมือนฟองสบู่ วิกฤตเศรษฐกิจเช่นนี้อาจไม่เกิดขึ้นหรือไม่หนักหนาสาหัสจนเกิดความเดือดร้อนกันถ้วนทั่วเช่นนี้

บุคคลที่เริ่มจุดประกายความเปลี่ยนแปลงพัฒนาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คือ คุณกำจร อยู่เจริญกิจ เกษตรตำบลคอรัม และคุณจำเจริญ จันทร์รุ่งเรือง เกษตรกรผู้นำ ได้รวบรวมชาวนาในพื้นที่ร่วมกันจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วยขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้เองในกลุ่มยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ลดการพึ่งพาภายนอกให้มากที่สุด และได้ช่วยดำเนินการจัดหาการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐมาดำเนินงานด้านต่างๆ

ดังนั้น ชาวบ้านหมู่บ้านคลองกล้วยจึงได้สื่อความหมายของคำว่า "เศรษฐกิจพอเพียง" ไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่พอเพียงกับตัวเอง ทำให้อยู่ได้ ไม่ต้องเดือดร้อน มีสิ่งจำเป็นที่ทำได้ด้วยตัวเองไม่ต้องแข่งขันกับใคร และมีเหลือเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ไม่มี อันนำไปสู่การแลกเปลี่ยนในชุมชน และขยายไปจนสามารถที่จะเป็นรายได้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจระบบเปิดที่เริ่มจากตนเองและความร่วมมือจากทุกคนในหมู่บ้าน วิธีการเช่นนี้จะดึงศักยภาพของประชากรออกมาสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวให้เกิดขึ้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านคลองกล้วยนั้น จะให้ความสำคัญกับของ "คุณค่า" มากกว่า "มูลค่า" เพราะมูลค่านั้นขาดจิตวิญญาณ เพราะเป็นเศรษฐกิจภาคการเงิน ที่เน้นที่การตอบสนองต่อความต้องการที่ไม่จำกัดซึ่งไร้ขอบเขต ถ้าไม่สามารถควบคุมได้ การใช้ทรัพยากรอย่างทำลายล้างจะรวดเร็วขึ้นและปัญหาจะตามมา หลักคิดของชาวบ้านคลองกล้วย ช่วยป้องกันการขาดแคลน แม้จะไม่ร่ำรวยรวดเร็ว แต่ในยามปกติจะไม่มีทุกข์ ในยามทุกข์จะไม่ขาดแคลน และสามารถจะฟื้นตัวได้เร็วกว่า โดยไม่ต้องหวังความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากเกินไป เพราะฉะนั้น ความพอมีพอกินจะสามารถคุ้มชูตัวได้ ทำให้เกิดความเข้มแข็งและความพอเพียง ซึ่งมีได้หมายความว่า ทุกครอบครัวต้องผลิตอาหารของตัวเองเพื่อบริโภคจะต้องทอผ้าใส่เอง แต่มีการแลกเปลี่ยนกันได้ระหว่างหมู่บ้าน ระหว่างครัวเรือน ที่สำคัญคือ การบริโภคนั้นจะทำให้เกิดความรู้ที่จะอยู่ร่วมกันภายในชุมชน มีความรักมีความสามัคคีเกิดขึ้นภายในชุมชน ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง เพราะไม่ต้องทิ้งถิ่นที่อยู่ไปหางานทำเพื่อหารายได้มาเพื่อการบริโภคที่ไม่เพียงพอ ชุมชนบ้านคลองกล้วยมีความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ดังนี้

**ความพอประมาณ** ชุมชนได้มีการพัฒนาหมู่บ้านโดยวิเคราะห์ถึงศักยภาพของชุมชนและประชาชน อีกทั้งทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน อีกทั้งมีการทดแทนสิ่งเหล่านี้ให้กับชุมชน โดยยึดหลักความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปหรือไม่มากเกินไป ไม่เบียดเบียนตัวเองและผู้อื่น พร้อมทั้งมีการวางแผนการดำเนินชีวิตประจำวัน

**ความมีเหตุผล** ชุมชนได้มีการร่วมกันศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจสังคมและทรัพยากรของชุมชนด้วยเหตุผลและความรู้ ความเข้าใจ แล้วจึงตัดสินใจนำไปใช้ในการทำแผนพัฒนาชุมชน สมาชิกในชุมชนมีการลงทุนในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันด้วยความมีเหตุผล โดยพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง มีการวางแผน รู้จักแยกแยะปัญหา อุปสรรค ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำเหล่านั้นอย่างรอบคอบ

**การมีภูมิคุ้มกัน** ทุกครัวเรือนต้องประหยัดและออมเงินและจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้ทุกครัวเรือนสามารถลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น รู้จักใช้และเห็นคุณค่าของเงิน สามารถพึ่งตนเองได้โดยการรวมกลุ่มกัน ตลอดทั้งชุมชนได้มีการช่วยเหลือคนในชุมชนยามเดือดร้อน เช่น กองทุนหมู่บ้าน มีการออมเงิน และมีเงินทุนดำเนินการ เงินทุนหมุนเวียน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีเป็นการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยสมาชิกในชุมชนมีการประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริมที่หลากหลายโดยมีตลาดรองรับผลผลิตของชุมชนเพื่อลดความเสี่ยงในการสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชน

**ความรู้** ชุมชนจะส่งผู้นำชุมชนเข้าร่วมอบรม ศึกษาดูงานที่มีประโยชน์สำหรับการประกอบอาชีพและเรื่องใหม่ๆ จากหน่วยงานราชการมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น ผู้นำในหมู่บ้านรณรงค์ให้ครัวเรือนมีการผลิตและการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ เพื่อลดต้นทุนการผลิตและช่วยในการรักษาคุณภาพดิน ซึ่งทำให้มีการลดรายจ่ายจากการซื้อปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพงและไม่ปลอดภัย และการส่งเสริมให้เกิดการต่อยอดองค์ความรู้ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่ในชุมชนเกิดขึ้นจากความต้องการของสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก การเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในชุมชนอันก่อให้เกิดการต่อยอดองค์ความรู้จนกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าของชุมชน

**คุณธรรม** ชุมชนบ้านคลองกล้วยนั้นได้ยึดหลักความยุติธรรม มีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ มีน้ำใจและความซื่อสัตย์ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน การให้ความช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งชุมชนยังสร้างกฎระเบียบและกติกาเพื่ออาศัยอยู่ร่วมกันโดยผ่านความเห็นชอบจากสมาชิกในชุมชนในการจัดเวทีประชาคมของชุมชน โดยมีการกำหนดข้อบังคับหรือการลงโทษอย่างเป็นธรรมด้วยความเสมอภาคไม่ได้ละเว้นหรือเลือกปฏิบัติกับคนใดคนหนึ่ง ซึ่งส่งผลให้สมาชิกในชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน มีความรักความสามัคคีและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งการใช้หลักความยุติธรรมและเสมอภาคเท่าเทียมกันในชุมชน

### 1.3 การบริหารจัดการชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและประยุกต์สู่ความสำเร็จ

#### 1) การบริหารจัดการชุมชน

การบริหารจัดการชุมชนได้เน้นการสร้างชุมชนและสังคมที่พอเพียง ซึ่งเกิดขึ้นได้จากกิจกรรมการผลิต โดยเฉพาะในภาคการเกษตรที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม แต่ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างคุ้มค่า ด้วยการหมุนเวียนทุนธรรมชาติภายในพื้นที่และด้วยวิธีการทำการเกษตรที่เน้นปลูกเพื่อกินเองก่อนและการทำกิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การทำสารชีวภาพ การปลูกผักและข้าวที่ปลอดสารพิษ การคิดค้นการผลิตปุ๋ยอินทรีย์บ้านเม็ด เป็นต้น มีการรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ ร่วมมือกัน ทั้งในด้านปัจจัยและอุปกรณ์การผลิต การตลาด เงินทุน และชีวิตความเป็นอยู่ มีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากความเอื้ออาทรต่อกัน

การรวมกลุ่มเพื่อเรียนรู้ร่วมกัน การจัดตั้งร้านค้าชุมชน การจัดทำแผนแม่บทชุมชน การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ บนพื้นฐานของการปลูกฝังสมาชิกในชุมชนให้มีความเอื้ออาทรต่อกันมากกว่าคำนึงถึงตัวเงินหรือวัตถุมืดความคิดที่จะแจกจ่ายแบ่งปันให้ผู้อื่น ซึ่งจะทำให้ได้ความสัมพันธ์และเกิดเป็นวัฒนธรรมที่ดีที่จะช่วยลดความเห็นแก่ตัวและสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในจิตใจ การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง รู้จักลดกิเลสและลดความต้องการของตนเองลงเพื่อให้เหลือแรงและเวลาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตลอดจนทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากขึ้น



ภาพ 4 สำนักงานศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านคลองกล้วย

วิสาหกิจชุมชนโรงสีข้าว เกษตรอินทรีย์และชีวภาพบ้านคลองกล้วย ได้ริเริ่มขึ้นเมื่อปี 2548 จากนั้น จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มในนาม “โรงเรียนข้าว” ก่อตั้งโดยชาวบ้านที่ริเริ่มมีทั้งหมด 19 คน มีการถือหุ้นๆ ละ 100 บาท ต่อมา มีการพัฒนาเป็นศูนย์ข้าวชุมชน โดยมีการสร้างกิจกรรมต่างๆ ในศูนย์ข้าวชุมชนโดยมุ่งเน้นการผลิตสารชีวภัณฑ์ เชื้อบิวเวอร์เรีย ไตรโคเดอร์มาร์ สารสกัดสะเดา น้ำส้มควันไม้ เชื้อแบคทีเรีย และฮอร์โมนไข่ รวดำนำรับจ้างดำนาให้กับสมาชิกในกลุ่ม เพื่อผลิตพันธุ์ข้าวให้สมาชิกในราคาพิเศษ มีเงินปันผลสิ้นปี จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวพิษณุโลก 2, กข 41 และ กข 47 ผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด จำหน่ายข้าวสาร ข้าวขาว 100 % และข้าวหอมมะลิ มีการให้บริการโรงสีข้าวให้แก่ชาวบ้านและบุคคลทั่วไปฟรี และทางกลุ่มยังได้ออกค่าใช้จ่ายเรื่องเมล็ดพันธุ์ให้เกษตรกรที่สนใจในการผลิตและหักค่าใช้จ่ายออกเมื่อเกษตรกรนำข้าวมาขายคืนแก่ทางกลุ่มงบประมาณในการรับซื้อข้าวคืนประมาณ 700,000 บาท ในการรับซื้อ ซึ่งทุนในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มได้จากการรวมหุ้นของสมาชิกของกลุ่ม โดยหุ้นละ 100 บาท และกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มาใช้เป็นทุนในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งในปี 2555 ได้กู้เงินมา 3,500,000 บาท ซึ่งกำไรที่ได้จากการขายสาร ชีวภัณฑ์ เมล็ดพันธุ์ข้าว ปุ๋ยอินทรีย์ และกำไรจากการซื้อของในกลุ่ม เมื่อหักค่าใช้จ่ายในส่วนค่าตอบแทนของคณะกรรมการแล้ว มีการจัดสรรเงินได้ดังนี้ ปันผลหุ้น 20 % โบนัสกรรมการ 10% เข้ากองทุนสำรอง 60% ปันผลสมาชิก 10%

การผลิตข้าว ผลิตภัณฑ์ชีวภาพปลอดภัยของบ้านคลองกล้วยนั้นได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะคนในหมู่บ้านใกล้เคียงและมีบริษัทเอกชนมารับซื้อ เช่น CP ซึ่งวิสาหกิจชุมชนโรงสีข้าว เกษตรอินทรีย์และชีวภาพนั้นเกิดขึ้นจากการร่วมกันทำการตลาดของผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนซึ่งแม้จะเป็นกลุ่มการทำงานเล็กๆ แต่ประสิทธิภาพด้านการตลาดสามารถประสบความสำเร็จได้เป็นอย่างดี โดยการกระจายข้าวไปจำหน่ายตามสหกรณ์การเกษตร ศูนย์ปราบศัตรูพืช ซึ่งมีการตอบรับเป็นอย่างดีจากผู้ซื้อ เนื่องจากข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วยมีราคาถูกและไม่มีสารเคมี กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโรงสีข้าว เกษตรอินทรีย์และชีวภาพบ้านคลองกล้วยมีการบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการกลุ่มเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุน โดยการบริหารจัดการกลุ่มมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกในชุมชนรู้จักประหยัดและสะสมเก็บเงินออม มีเงินทุนสนับสนุนการประกอบอาชีพ ให้สมาชิกรวมน้ำใจ รวมทุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้กองทุนการเงินของชาวบ้านเพื่อพึ่งพาตนเอง ส่งเสริมสินเชื่อแก่สมาชิกในด้านอาชีพเสริมเพื่อไม่ให้สมาชิกในชุมชนไม่พึ่งถิ่นฐานไปทำงานนอกชุมชนและเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านเพื่อสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป



ภาพ 5 โครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่ม

ในปัจจุบันคณะกรรมการกลุ่มมีการแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ ได้แก่ ฝ่ายดูแลสถานที่ ฝ่ายการเงินและบัญชี ฝ่ายประชาสัมพันธ์และการตลาด ฝ่ายผลิตและควบคุมมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ข้าว ฝ่ายผลิตสารชีวภัณฑ์ ฝ่ายผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ฝ่ายดูแลรถดำนานา ฝ่ายโรงสีชุมชน และที่ปรึกษา ซึ่งจะมีการจัดประชุมแต่ละฝ่ายในทุกๆ เดือน เพื่อสรุปปัญหาและแนวทางในการแก้ไข พร้อมทั้งนี้ คณะกรรมการและสมาชิกในกลุ่มยังได้ร่วมกันกำหนดกฎระเบียบต่างๆ เพื่อให้การปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ตลอดจนมีการเตรียมความพร้อมเพื่อลดความเสี่ยงด้วย สมาชิกในกลุ่มจะสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำหน้าที่ในการเก็บเงินต่างๆ และเป็นผู้ทำหน้าที่บันทึกบัญชีรายรับและรายจ่ายเป็นลายลักษณ์อักษรในแต่ละเดือน ซึ่งทำให้สมาชิกในกลุ่มได้รับรู้ถึงที่มาของรายรับและรายจ่ายของกลุ่ม พร้อมทั้งนำรายรับมาวิเคราะห์เพื่อวางแผนจัดสรรค่าใช้จ่ายบนความพอเพียงต่อไป ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะเป็นการสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชนโดยสมาชิกในกลุ่มจะเห็นชอบด้วย นอกจากนี้ ทางกลุ่มได้มีการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการและส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการวางแผน ร่วมทำและติดตามประเมินผล ผ่านการแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มในเวทีประชาคม ซึ่งชุมชนได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มและชุมชนได้ร่วมเสนอปัญหาและร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเองก่อน หากไม่สามารถแก้ไขได้จึงขอรับความช่วยเหลือหรือการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

## 2) การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการ

ชุมชนและกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้านได้เริ่มต้นจากการเสริมสร้างให้มีการเรียนรู้วิชาการและทักษะต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ พร้อมทั้งเสริมสร้าง

คุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศอย่างสมดุล เพื่อจะได้ละเว้นการประพฤติมิชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูลแบ่งปัน มีสติยั้งคิดพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจหรือกระทำการใดๆ จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต โดยสามารถคิดและกระทำบนพื้นฐานของควมมีเหตุผล พอเหมาะพอประมาณกับสภาพ บทบาท และหน้าที่ของแต่ละบุคคลในแต่ละสถานการณ์ จนสามารถพึ่งตนเองได้และเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ในที่สุด

บ้านคลองกล้วยได้ใช้แนวคิดชุมชนพอเพียงที่ประกอบด้วยชาวบ้านและครอบครัวต่างๆ ที่ใฝ่หาความก้าวหน้าบนพื้นฐานของปรัชญาแห่งความพอเพียง คือ มีความรู้และคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตจนสามารถพึ่งตนเองได้ ชาวบ้านมารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพ สังคม ของแต่ละชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสิ่งใหม่ที่หลากหลายในสิ่งที่จะสร้างประโยชน์สุขของส่วนรวมและความก้าวหน้าของชุมชนอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยสติ ปัญญา ความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์สุจริต อดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง ขยันหมั่นเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือแบ่งปันกันระหว่างสมาชิกชุมชน จนนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาของชุมชนที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จนกระทั่งสามารถพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่างๆ

#### 1.4 การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินกิจกรรม

ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วยภายใต้ศูนย์เรียนรู้เกษตรพอเพียง (ศูนย์หลัก) ตำบลคออุมอำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดอูตรดิตถ์ เป็นต้นแบบในการพัฒนาการเรียนรู้ระบบการผลิตข้าวคุณภาพดี โดยอาศัยการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและศูนย์ข้าวชุมชน เครือข่ายเกษตรกรเป้าหมายหลัก ร่วมดำเนินงานกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี การผลิตข้าวคุณภาพดี การเพิ่มมูลค่าผลผลิต การแปรรูป บรรจุภัณฑ์ และการตลาด อย่างครบวงจร สำหรับกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการสำเร็จเป็นรูปธรรมแล้ว คือ

##### 1) การผลิตสารชีวภัณฑ์

ชาวนาที่บ้านคลองกล้วย เคยประสบปัญหาการระบาดของศัตรูข้าวโดยเฉพาะเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล จนถึงขั้นเสียหายทางเศรษฐกิจเกือบเกี่ยวผลผลิตไม่ได้ มีการใช้สารเคมี ใช้เงิน

ลงทุนสูง จึงได้หันมาใช้วิธีการควบคุมและกำจัดโรคแมลงศัตรูข้าวรวมถึงการเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารชีวภัณฑ์ ซึ่งสมาชิกทุกคนได้ผ่านการฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้และสามารถผลิตเองได้ เพื่อนำไปใช้ในนาข้าวของตนและจำหน่าย ปัจจุบันมีการขยายผลสู่ชุมชนเพื่อลด ละ เลิกการใช้สารเคมีอย่างถาวรและสร้างระบบนิเวศน์ในนาข้าวให้มีความสมดุลมากขึ้น เพื่อคืนชีวิตให้พื้นดิน ลดการพึ่งพาสารเคมี เน้นเรื่องความปลอดภัยทั้งผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญเป็นการประหยัดต้นทุนการผลิต สารชีวภัณฑ์เป็นสารที่ผลิตจากสิ่งมีชีวิตซึ่งนำมาใช้ในด้านเกษตรเกี่ยวกับ การป้องกัน การขับไล่ และการกำจัดแมลงศัตรูพืช โดยมีรูปแบบและวิธีใช้ที่แตกต่างกัน เช่น

เชื้อราบิวเวอร์เรีย ใช้ในการกำจัดแมลงศัตรูพืชที่สำคัญในพืชเศรษฐกิจหลายชนิด เช่น แมลงศัตรูพืชในนาข้าว ได้แก่ เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เพลี้ยจักจั่น เพลี้ยไฟ หนอนห่อใบ หนอนผีเสื้อ ตัวง แมลงวัน เชื้อราไตรโคเดอร์มานำมาใช้ในการควบคุมและทำลายเชื้อราสาเหตุโรคพืชทางดิน ทำให้พืชมีระบบรากที่สมบูรณ์ แข็งแรง หาอาหารได้มากขึ้น พืชจึงสมบูรณ์ให้ผลผลิตสูง และคุณภาพดี สารสกัดสะเดาใช้ ป้องกันกำจัดแมลง เช่น หนอนหลายชนิด เพลี้ยอ่อน เป็นต้น สามารถใช้สารสกัดสะเดาเพียงอย่างเดียว โดยไม่จำเป็นต้องใช้สารฆ่าแมลงสังเคราะห์ BT นำมาใช้ควบคุมตัวอ่อนของหนอนใยผัก หนอนผีเสื้อกะหล่ำ หนอนคืบกะหล่ำ หนอนกระทู้ผัก และหนอนเจาะผลมะเขือเทศ การใช้เชื้อบีทีนั้นจะได้ผลดีที่สุดกับหนอนที่มีขนาดเล็ก ฮอริโมนไข่ใช้ในการป้องกันและกำจัด เพลี้ยอ่อน เพลี้ยไฟ เพลี้ยจักจั่น เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ฮอริโมนไข่ยังใช้เร่งดอก เร่งผล ช่วยให้ผลผลิตออกเร็ว



ไตรโคเดอร์มา



สารสกัดสะเดา



บิวเวอร์เรีย

ฮอร์โมนไข่

บีที (BT)

ภาพ 6 สารชีวภัณฑ์ที่ผลิตภายในศูนย์การเรียนรู้

## 2) การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

เนื่องจากข้าววัชพืชในนาข้าวมีจำนวนมาก ประกอบกับราคาข้าวที่ตกต่ำมาก ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น และข้าวบางแปลงไม่สามารถทำการเก็บเกี่ยวได้ จึงเกิดแนวคิดผลิตพันธุ์ข้าวขึ้นมา โดยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว จ.แพร่ เข้ามาแนะนำและให้การสนับสนุนพันธุ์ข้าว 3 ต้น ในปีแรก ทางศูนย์นำสมาชิกในกลุ่มไปเรียนรู้ แต่ยังคงอยู่ในการดูแลของศูนย์ข้าวแพร่อย่างใกล้ชิด จนทุกวันนี้กลุ่มสามารถทำการผลิตได้เอง จนได้รับรางวัลระดับประเทศหลายรางวัล ล่าสุดทางศูนย์ฯ ได้รับงบประมาณจากโครงการเอสเอ็มแอลจำนวน 5 ล้านบาทเพื่อนำมาติดตั้งเครื่องคัดคุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าว

ศูนย์ส่งเสริมผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วย ทำการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวสุพรรณบุรี 3 และข้าวพิษณุโลก 2 เพื่อจำหน่ายให้กับสมาชิกและชุมชนต่างๆ สำหรับขั้นตอนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว นั้น เริ่มจากการคัดเลือกเกษตรกรผู้ที่มีความพร้อมเป็นผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมตามแนวทางโรงเรียนเกษตรกรตามแนวพระราชดำริ ซึ่งได้เรียนรู้ตามกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว คุณภาพดีของสำนักงานเกษตรอำเภอพิชัยและศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หลังจากนั้น คัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมไม่เสี่ยงต่อน้ำท่วมและฝนแล้ง ถ้าเป็นพื้นที่ใหม่จะใช้วิธีการปลูกโดยหว่านน้ำตม ในพื้นที่เก่าจะใช้วิธีนาดำ ในการจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์นั้นจะใช้เมล็ดพันธุ์ชั้นพันธุ์ขยายของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดพิษณุโลกเป็นหลัก เพื่อผลิตให้ตรงกับต้องการของสมาชิกและตลาด สำหรับการปลูกและดูแลรักษาจะมีคณะกรรมการฝ่าย

ตรวจสอบการผลิตและควบคุมมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ข้าว ออกไปติดตามตรวจสอบทุกระยะตั้งแต่การเตรียมดิน การตัดพันธุ์ปนทั้ง 5 ระยะจนถึงการเก็บเกี่ยวและหลังการเก็บเกี่ยวจะมีการสุ่มตัวอย่างให้ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวจังหวัดแพร่ตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานด้วยเครื่องมือมาตรฐานสากลและนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญก่อนการรวบรวมส่งให้สหกรณ์การเกษตรพิชัยพัฒนา และเอกชนที่ร่วมโครงการทำความสะอาดและบรรจุถุงเพื่อจำหน่ายต่อไป

นอกจากนี้ ยังมีรดน้ำซึ่งก่อนหน้านี้การทำนาของเกษตรกรทำในลักษณะนาหว่าน มีผลเสียมากกว่าผลดี เนื่องจากมีข้าววัชพืชขึ้นแซมมากกว่าข้าว ทำให้ผลผลิตได้น้อย จึงหันมาผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยการหันมาใช้รดน้ำซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากเอสเอ็มแอล 5 แส่นบาท ซึ่งหลังจากหันมาใช้รดน้ำแล้ว ทำให้การทำนามีประสิทธิภาพและได้ผลเต็มร้อย เพราะดูแลเรื่องวัชพืชที่จะขึ้นในนาข้าว การเก็บเกี่ยวจะได้ผลผลิตดีแถมระยะเวลาในการดำเนินการสั้นลงมาก



ภาพ 7 ข้าวที่ได้จากศูนย์ข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วย

### 3) ปุ๋ยอินทรีย์บ้นเม็ด

การผลิตปุ๋ยอินทรีย์บ้นเม็ด โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในหมู่บ้าน เช่น มูลวัว มูลควาย จากนั้น นำน้ำหมักชีวภาพผสมกับโดโนไมค์และแรซีโอไรซ์ ซึ่งเป็นดินภูเขาที่ต้องสั่งซื้อจากลำปาง แล้วนำมาผสมกับมูลวัวมูลควายเข้าสู่กระบวนการบ้นให้เป็นเม็ดแล้วนำเข้าเตาอบให้แห้ง จากนั้นนำไปใส่ในนาข้าวได้

#### 4) โรงสีข้าวชุมชน

โรงสีข้าวชุมชนที่ศูนย์ส่งเสริมผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วยได้ดำเนินการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพและมาตรฐาน และยังได้นำเอาเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ไม่ได้มาตรฐานหลังจากการคัดแล้วมาแปรรูปโดยโรงสีข้าวของกลุ่มเพื่อจำหน่ายเป็นข้าวสารปลอดสารพิษ นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้การผลิตข้าวให้ได้คุณภาพดีของชุมชน รวมไปถึงผลตอบแทนคืนกำไรสู่ชุมชนให้ชาวนามีอาชีพมีรายได้อย่างต่อเนื่องจากกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ เช่น การเพาะและมัดกล้าข้าวจำหน่ายของแม่บ้านเกษตรกร การบรรจุถุงและผลิตเชื้อผลิตสารชีวภัณฑ์ของเยาวชน การรับจ้างปลูกข้าวโดยรถดำนานาของพ่อบ้านเกษตรกร เป็นต้น



ภาพ 8 เครื่องสีข้าวภายในโรงสีข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วย

หน่วยงานราชการเล็งเห็นว่าบ้านคลองกล้วย มีศักยภาพในการทำนา และผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวได้เด่นกว่าพื้นที่อื่นๆ จึงสนับสนุนงบประมาณจำนวน 1 ล้านบาท เพื่อก่อสร้างโรงสีข้าวชุมชนจำนวน 1 แห่ง เมื่อมีโรงสีชุมชนแล้ว ศูนย์จะรับซื้อข้าวเปลือกจากเกษตรกรในราคาที่เป็นธรรม เพื่อนำมาสีและจำหน่ายให้กับชุมชนในราคาที่ถูกกว่าท้องตลาด ที่สำคัญคือ เรื่องของคุณภาพและน้ำหนัก รวมถึงความปลอดภัยนั้นดีกว่า ท้องตลาดทั่วไป ส่วนข้าวเปลือกของชุมชนที่ต้องการจะสี ศูนย์จะสีให้ฟรี ผลการดำเนินงานโรงสีข้าวชุมชนและศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน มีดังนี้

1. การฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรและเทคโนโลยีการผลิตข้าวที่เหมาะสม (GAP) โดยเกษตรกรมีส่วนร่วมให้ความรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวคุณภาพดี ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร โดยสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนเข้ารับการเรียนรู้ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร โดยดำเนินการอบรมสมาชิกแปลงขยายพันธุ์ และจัดการฝึกอบรมเกษตรกรเพื่อให้ความรู้ตั้งแต่การเตรียมดิน การปลูก การปฏิบัติดูแลรักษา วิทยาการหลังการเก็บ

เกี่ยว การเตรียมพื้นที่จะต้องทำการไถพรวน การปลูกข้าวแปลงขยายพันธุ์ดี การดูแลแปลงขยายพันธุ์

2. การส่งเสริมการจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีและทำการสุ่มตรวจสอบแปลงทุกระยะการผลิต เพื่อรับรองคุณภาพเมล็ดพันธุ์ดีโดยเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการได้ดำเนินการตามแผนปฏิบัติและเจ้าหน้าที่ทำการสุ่มตรวจสอบแปลงทุกระยะการผลิต เพื่อรับรองคุณภาพเมล็ดพันธุ์ดีส่งผลให้เกษตรกรที่เป็นสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนได้รับการรับรองผลการตรวจคุณภาพผลผลิตตามมาตรฐาน GAP ซึ่งรับรองโดยกรมการข้าว



ภาพ 9 สมาชิกสาธิตการตรวจคุณภาพต้นกล้าและข้าวที่ออกรวง

3. การบริหารกระบวนการผลิตข้าวและผลผลิตข้าวพันธุ์ดีมีคุณภาพโดยการให้ความรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยี ฝึกปฏิบัติการแปรรูป การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจากการแปรรูปข้าวเปลือกโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีพร้อมทั้งฝึกปฏิบัติการแปรรูป การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม จากการแปรรูปข้าวเปลือก ส่งผลให้สมาชิกมีการผลิตข้าวกล้อง ทำการพัฒนาการบรรจุโดยใช้ระบบสุญญากาศ ซึ่งสามารถยืดระยะเวลาการเก็บรักษาคุณภาพความหอมในกรณีบรรจุภัณฑ์ข้าวขาวดอกมะลิและปราศจากแมลงศัตรู เช่น มด มอด เป็นต้น

4. การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ศูนย์ข้าวชุมชน มีการเชื่อมโยงเครือข่ายประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับระบบกลไกด้านการตลาด โดยผลิตภัณฑ์จะวางจำหน่ายที่สหกรณ์แต่ละหมู่บ้าน โดยการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักและยอมรับของตลาดผู้บริโภค มีแหล่งจำหน่ายข้าวคุณภาพดีของศูนย์ข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วย ซึ่งได้จัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รหัส

ทะเบียน 6-65-01-04/1-0012 ชื่อวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วย หมู่ 8 ตำบลคอหมู อำเภอฟิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ตั้งอยู่ที่ 43 หมู่ที่ 8 ตำบลคอหมู อำเภอฟิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์

5. การประชาสัมพันธ์การกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีสู่ชุมชนและเครือข่ายเกษตรกร โดยการเผยแพร่ข่าวสารผ่านที่ประชุม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน วิทยุชุมชน หอกระจายข่าวองค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานเกษตรอำเภอ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล



ภาพ 10 เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้บรรจุกระสอบเพื่อเตรียมจำหน่าย

### ผลการดำเนินงานที่สำเร็จ มีดังนี้

1. ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วย ตำบลคอหมู อำเภอฟิชัย ได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนที่มีผลงานดีเด่นระดับประเทศ
2. เป็นศูนย์ต้นแบบในการดำเนินงานศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้แก่เกษตรกรเครือข่ายในอำเภอฟิชัยและเกษตรกรทั่วไปที่สนใจ
3. คณะกรรมการสมาชิกและเครือข่ายเกษตรกรที่ร่วมโครงการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนมากยิ่งขึ้น สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีและผลิตข้าวคุณภาพดีได้มาตรฐานและปลอดภัยได้อย่างเพียงพอกับความต้องการของเกษตรกร
4. คณะกรรมการสมาชิกและเครือข่าย ศูนย์ข้าวชุมชน สามารถนำความรู้จากการเรียนรู้ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรและการผลิตข้าวคุณภาพดีได้มาตรฐานและปลอดภัย (GAP) นำไปปฏิบัติขยายผลให้เกษตรกรในชุมชนได้อย่างถูกต้อง

5. สภาพสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศน์ในนาข้าว ของสมาชิกและเครือข่ายศูนย์ข้าวชุมชน ตลอดจนสุขภาพ อนามัย ในชุมชนดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

6. สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนและเกษตรกรมีความรู้ ความสามารถในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว คุณภาพดี และข้าวที่มีคุณภาพดีถูกต้องเหมาะสม (GAP) เพียงพอต่อความต้องการ

7. มีศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนที่มีผลงานดีเด่นที่ได้รับการพัฒนาและยอมรับ เป็นต้นแบบในการเรียนรู้ ทัศนศึกษาดูงานแก่ศูนย์ข้าวชุมชน เกษตรกรและสถาบันองค์กรเกษตรกร อื่น ๆ โดยทั่วไป

8. มีการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในการเชื่อมโยง ร่วมกับกิจกรรมการผลิตข้าวอย่างครบวงจร

จากที่กล่าวมาทั้งหมด นำมาซึ่งความสามัคคีและภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนกลุ่มต่อไป พร้อมกันนี้ ยังมีการพัฒนาศักยภาพความสามารถของสมาชิกในกลุ่มโดยการสนับสนุนเรื่องขององค์ความรู้ต่างๆ และเชิญวิทยากรภายนอกมาให้ความรู้ ฝึกสอนและจัดหาอุปกรณ์ในการทำการเกษตรที่ทันสมัยมาปรับใช้ในกิจกรรมการทำการเกษตรของชุมชน รวมทั้งการศึกษาดูงานสถานที่ต่างๆ เพื่อให้สมาชิกได้รับการเพิ่มพูนองค์ความรู้ ความสามารถและทักษะในการดำเนินชีวิตด้านต่างๆ รวมถึงการประกอบอาชีพด้านการจักสานให้มีคุณภาพและสามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดบนความยั่งยืนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บ้านคลองกล้วยจึงเป็นหนึ่งในศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรรัฐวิสาหกิจและเอกชน ชุมชนและบุคคลทั่วไปเข้ามาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก

## 1. 5 ความสำเร็จและการขยายผลการพัฒนา

### 1) ผลความสำเร็จในการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้

ปัจจุบันสภาพทั่วไปของชุมชน มีการรวมตัวที่เข้มแข็ง สมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ มีการขยายเครือข่ายในระดับอำเภอ กระจายความรู้ในเรื่องของเกษตรชีวภาพให้เกษตรกรได้ทราบ ข้าวที่ผลิตออกจากตำบลคือเป็นข้าวที่ปลอดภัยสารพิษ ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยของผู้บริโภค และสร้างความมั่นคงในด้านรายได้ให้กับเกษตรกร ปัจจุบันเกษตรในพื้นที่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงและที่สำคัญสามารถใช้หนี้ได้เกือบหมดแล้ว ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า เกษตรอินทรีย์เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของเกษตรกร ซึ่งในขณะนี้กำลังขยายผลออกไปอีกหลายตำบล โดยมี

บ้านคลองกล้วย เป็นผู้อบรม สาธิตให้ความรู้ และสนับสนุนจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินการให้ เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มเป็นเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งมากขึ้นและยั่งยืนต่อไป

ศูนย์เรียนรู้วิสาหกิจชุมชนในปัจจุบันเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ได้รับความสนใจจากคนในชุมชน และบุคคลภายนอกมีคนที่เข้ามาศึกษาดูงานกันอย่างแพร่หลาย และยังเป็นศูนย์ผลิตภัณฑทางการเกษตรที่จำหน่ายให้กับเกษตรกรทั่วไป ส่งผลให้ทางศูนย์ฯ มีรางวัลที่ได้รับเพื่อยืนยันถึงความสำเร็จอีกมากมาย หลังจากกลุ่มฯ สามารถดำเนินการกิจการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์สำเร็จ ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ประสานมาทางองค์การบริหารส่วนตำบลคอหมู เพื่อขอให้ศูนย์คลองกล้วยเป็นศูนย์รู้การผลิตและลดต้นทุนการผลิตให้กับกลุ่มเกษตรกรที่สนใจการผลิตข้าวปลอดสารพิษที่ได้มาตรฐาน โดยเฉลี่ยแล้วสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพจะนำกลุ่มเกษตรกรจากต่างจังหวัดเข้ามาศึกษาดูงานที่ศูนย์เป็นประจำเพื่อนำความรู้ต่างๆ ไปพัฒนาให้กับชุมชนของตนเอง

ผลของความพยายามเปลี่ยนวิถีการผลิตและวิถีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจนี้ ส่งผลเป็นความมั่นคงทางอาหาร ได้เห็นเกษตรกรเก็บพันธุ์ข้าวใช้เองแบบดั้งเดิม หลังจางหายไปจากชุมชนมาเนิ่นนาน ชุมชนมีเมล็ดข้าวพันธุ์ดีจำหน่ายให้เกษตรกรในพื้นที่ที่เป็นสมาชิก เพื่อผลิตและจำหน่ายกลับคืนในรูปกลุ่มที่มีราคาสูงกว่าท้องตลาด ลดการซื้อพันธุ์ข้าวจากนอกชุมชน มีการรวมกลุ่มเพื่อการแก้ไขปัญหาค่าแรงงานภายในพื้นที่ ลดต้นทุนการผลิตให้เกษตรกร เชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจภายในตำบลเข้าด้วยกัน เพื่อพัฒนาศักยภาพการทำนาแบบครบวงจร มีการสานต่อภูมิปัญญาชาวนา สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน องค์กร หน่วยงานในชุมชน และสร้างภาวะผู้นำของคนในชุมชน

## 1. วิถีชีวิตและความเปลี่ยนแปลง

หมู่บ้านคลองกล้วยนั้น อุดมไปด้วยทรัพยากรและมีการจัดสรรที่ดี โดยยึดคุณค่ามากกว่ามูลค่า ยึดความสัมพันธ์ของบุคคลและปรับความต้องการที่ไม่จำเป็นลงมา เพื่อให้เกิดครอบครัวที่เข้มแข็งอันเป็นรากฐานที่สำคัญ เมื่อคนในสังคมหรือชุมชนสร้างครอบครัวพอเพียงได้แล้ว สิ่งก็ตามมา คือ ชุมชนพอเพียงที่สมาชิกรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมมีการแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของแต่ละคน มีการบริหารจัดการปัจจัยต่างๆ เช่น ทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถนำไปใช้ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและสมดุลและเมื่อหลายๆ หมู่บ้านพอเพียงมารวมกลุ่มกันแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญาและร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงก็จะกลายเป็นตำบลแห่งความพอเพียงได้ในที่สุด

## 2. รางวัลที่ได้รับ

จากการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน จนพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และทัศนศึกษาดูงานของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนและเครือข่ายอื่นๆ ทั่วไปอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันและประสบผลสำเร็จได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดมากมาย เช่น

1. รางวัลชนะเลิศการประกวดศูนย์เรียนรู้ชุมชนดีเด่นระดับจังหวัดอุดรธานี ปี 2551
2. รางวัลชนะเลิศการประกวดศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวผลงานดีเด่นระดับประเทศ ปี 2552
3. รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบจังหวัดอุดรธานี ปี 2553
4. รางวัลสถาบันเกษตรกรรมดีเด่นแห่งชาติ ด้านการส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ปี 2553
5. รางวัลชนะเลิศการประกวดวิสาหกิจชุมชนดีเด่นอันดับ 1 ระดับจังหวัดอุดรธานี ปี 2555 จากคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน จังหวัดอุดรธานี และ
6. รางวัลชนะเลิศการประกวดวิสาหกิจชุมชนดีเด่นอันดับ 2 ระดับภูมิภาค ปี 2555
7. รางวัลชนะเลิศ "โรงเรียนปลูกข้าวดีเด่น" จากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์



ภาพ 11 รางวัลชนะเลิศการประกวดวิสาหกิจชุมชนดีเด่นอันดับ 1 ระดับจังหวัดอุดรธานี ปี 2555

### 3. ปัจจัยแห่งความสำเร็จตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติของชุมชนต้นแบบบ้านคลองกล้วยพบว่า มีปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้ชุมชนบ้านคลองกล้วยนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จและเป็นรูปธรรม ดังนี้

**ความพอประมาณ** ชุมชนบ้านคลองกล้วยใช้แนวคิดการพึ่งพาตนเอง พึ่งพาความสามารถของตนเองให้อยู่รอดได้ พออยู่ พอกิน พอใช้ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีการวางแผนการประกอบอาชีพ และการใช้จ่ายอย่างรอบคอบ เริ่มจากการเรียนรู้ทำความเข้าใจตนเอง และรู้จักชุมชนของตนเอง วิเคราะห์ตนเองมีบทบาทหน้าที่และมีอาชีพอะไร ทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่คืออะไร สิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมเป็นอย่างไร มีจุดแข็งหรือจุดอ่อนอย่างไร มีการสนับสนุนให้ชาวบ้านจัดทำบัญชีครัวเรือน สำรวจรายรับรายจ่ายและรายการบริโภคของครอบครัว ให้มีการจดบันทึกบัญชีไว้โดยละเอียด แล้วจึงวิเคราะห์แยกประเภทการใช้จ่าย ทำให้ชาวบ้านได้รู้จักตนเองเกี่ยวกับการบริโภคหรือการใช้จ่าย และสามารถพิจารณาตัดการใช้จ่ายสิ่งที่ไม่เหมาะสมได้ เมื่อควบคุมการใช้จ่ายได้จะมีเงินเหลือมากขึ้น และพบว่าชุมชนต้องจ่ายเงินซื้อหาสินค้าจากที่อื่น ทำให้เกิดแนวคิดการประกอบอาชีพ เกิดรายได้หมุนเวียนในชุมชน และเกิดระบบเศรษฐกิจชุมชน

**ความมีเหตุผล** ชุมชนบ้านคลองกล้วยมีการสรุปประสบการณ์และบทเรียน ทบทวนปัญหาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อวิเคราะห์อนาคต ทำให้พบว่าปัญหาของเกษตรกรในชุมชนอยู่ที่อำนาจการจัดการด้านต่างๆ อาทิ การกำหนดคุณภาพ การกำหนดน้ำหนัก และการกำหนดราคาตกอยู่ในมือของพ่อค้าหรือผู้ซื้อเป็นผู้กำหนด ชุมชนจึงร่วมกันวางแผนสร้างแนวทางแก้ปัญหาให้กับตนเอง ตั้งแต่ระบบการผลิตการแปรรูป จัดการด้านการตลาด โดยการจัดตั้งกลุ่มในนาม “โรงเรียนข้าว” ต่อมามีการพัฒนาเป็นศูนย์ข้าวชุมชน และสร้างโรงสีข้าวชุมชนขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อจัดการทรัพยากรของชุมชนให้เกิดมูลค่าเพิ่ม ลดขั้นตอนที่เป็นภาระและค่าใช้จ่ายของเกษตรกรที่เป็นสมาชิก ชุมชนบ้านคลองกล้วยมีบทบาทในการจัดระบบภายในชุมชนและการสร้างธุรกิจร่วมกันของสมาชิก ใช้ระบบการพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนและทั้งในอาชีพเดียวกัน และต่างอาชีพ จากเดิมที่เป็นการแลกเปลี่ยนข้าวของซึ่งกันและกัน จนพัฒนาความร่วมมือกันเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เป็นรูปธรรมชัดเจน

**ภูมิคุ้มกัน** บ้านคลองกล้วยร่วมกับชาวบ้านในชุมชนจัดทำแผนชุมชน ทำให้คนในชุมชนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในเรื่องตัวเองและผลกระทบจากภายนอก ได้ข้อสรุปและนำข้อสรุปมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติเพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ได้แนวทางในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ป้องกันปัญหาที่

อาจเกิดขึ้นในอนาคต และได้แนวทางพัฒนาให้เกิดสิ่งดีๆ ขึ้นใหม่ ร่วมจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นเครื่องมือของชุมชนที่จะใช้จัดการทุนของชุมชนโดยชุมชนเอง เพื่อเพิ่มมูลค่าทรัพยากร แก้ปัญหาของชุมชน และเพื่อการพึ่งพาอาศัยกัน สร้างประโยชน์ให้กับเกษตรกรกับองค์กรของชุมชนอย่างสร้างสรรค์และอย่างเป็นธรรม โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนให้ผู้ที่สนใจต้องการทำในระบบวิสาหกิจชุมชน เรียนรู้การจดทะเบียน สร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน การคิดต้นทุน การวิเคราะห์สถานการณ์ การวิเคราะห์ตลาด การใช้ข้อมูลการใช้ประสบการณ์เสริมด้วยวิชาการ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อลดความเสี่ยงและสร้างความมั่นคงรวมทั้งความอยู่รอดของชุมชน

**ความรู้** โดยการนำหลักวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน โดยผู้นำกลุ่มหรือกรรมการเข้าร่วมฝึกอบรมพัฒนาความรู้ต่างๆ ที่มีประโยชน์สำหรับการดำเนินงานจากหน่วยงานราชการ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของกลุ่มและนำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดให้กับชุมชน โดยมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นแหล่งศึกษาดูงาน ชุมชนบ้านคลองกล้วยมีการรวมตัวทั้งความคิด ความร่วมมือ ความช่วยเหลือส่วนรวม รักษาผลประโยชน์ภายในชุมชน มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนการจัดการและแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน มุ่งเน้นความสามัคคีและสร้างความเข้มแข็งในชุมชน เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้และสนใจศึกษาเรียนรู้ตลอดเวลา จึงทำให้รู้เห็นทันต่อความเคลื่อนไหวความเปลี่ยนแปลงและเกิดความคิดริเริ่มพัฒนาตนเองที่มีส่วนสำคัญในการร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะเรื่องการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลัก มีการจัดเก็บข้อมูลที่ครอบคลุมทุกด้าน จัดทำแผนชุมชน เกษตรกรเป็นผู้ครอบครองทรัพยากรที่เป็นทุนของชุมชน ซึ่งรวมถึงทุนที่ไม่ใช่เงินแต่มีคุณค่า เช่น ทุนที่เป็นทรัพยากร ผลผลิต ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางภูมิปัญญา และทุนทางสังคม ซึ่งเป็นจุดแข็งของชุมชน

**คุณธรรม** คนในชุมชนบ้านคลองกล้วยยึดถือคุณธรรมเป็นเครื่องมือของการดำเนินชีวิต เมื่อประสบความสำเร็จจึงได้นำประสบการณ์ไปขยายผลให้ผู้อื่นที่สนใจไปแก้ปัญหาของเขาได้ กลายเป็นตัวอย่างต่อเนื่องไปกว้างขวางมากขึ้น มีความเป็นอยู่แบบพอเพียง มีความสุข ความสงบตามอัตภาพ ทั้งตัวเองและครอบครัว มีเวลาและความอิสระในการคิด ทำ และร่วมมือกับผู้อื่น โดยให้ความเท่าเทียม ยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น ทำสิ่งที่เกิดประโยชน์กับผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน และเมื่อได้พิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วว่าสิ่งที่ทำเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์แล้ว ก็จะทำจนสำเร็จไม่มีการท้อถอย มีความซื่อสัตย์สุจริตในการดำเนินงาน มีสติปัญญาและอดทน สร้างสังคมพอเพียงด้วยการเก็บแต่พอดี เหลือไปช่วยผู้อื่นและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

#### 4. การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

บ้านคลองกล้วย ตำบลคอรั่ม อำเภอพิชัย เป็นแหล่งผลิตข้าวซึ่งถือเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญ สามารถผลิตข้าวเปลือกได้มากเป็นอันดับหนึ่งของจังหวัดอุตรดิตถ์ สำนักงานเกษตรอำเภอพิชัยจึงได้ดำเนินงานส่งเสริมการผลิตข้าวผ่านศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน โดยใช้กระบวนการโรงเรียนเกษตรกรตามแนวพระราชดำริ ให้เกิดเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี กระจายสู่เกษตรกรเป้าหมายและเครือข่ายในชุมชนได้

การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกมีหลายหน่วยงานทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กร รัฐวิสาหกิจและเอกชน เช่น ศูนย์ผลิตพันธุ์ข้าวจังหวัดแพร่ CP ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ศูนย์ปราบศัตรูพืชจังหวัดพิษณุโลก ที่ได้เข้ามาในลักษณะของโครงการต่างๆ ซึ่งเป็นการสร้างให้ชุมชนได้เห็นความสำคัญในการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ เพื่อพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ของชุมชนต่อไป โดยหน่วยงานเหล่านั้นได้เป็นแรงหนุนเสริมทั้งในส่วนของงบประมาณสนับสนุน กิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการสนับสนุนองค์ความรู้ด้านต่างๆ โดยจัดให้มีการศึกษาดูงาน การอบรม และการฝึกปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนให้มีทีมวิทยากรกระบวนการที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และได้รับการเอาใจใส่จากเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโดยตลอด โดยส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่ชุมชนมีความต้องการที่จะดำเนินการเป็นหลัก เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถปรับตัวให้พร้อมด้วยการมีภูมิคุ้มกันที่ดีที่เกิดจากการจัดการเรียนรู้ ดังนั้น การที่หน่วยงานภาครัฐ องค์กรรัฐวิสาหกิจและเอกชนได้เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุน จึงมีผลต่อชุมชนบ้านคลองกล้วยได้รับงบประมาณหรือทุนต่างๆ และการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ตลอดจนการสนับสนุนเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนจึงส่งผลให้ชุมชนมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสังคม

#### 5. ปัญหาอุปสรรคและวิธีแก้ไข

ในการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อเป็นศูนย์นำร่อง นั้น ประสบปัญหาในการดำเนินงาน ได้แก่ การคัดเลือกพื้นที่ตั้งของศูนย์ เนื่องจากในอำเภอพิชัยมีศักยภาพในการผลิตข้าวทุกตำบลโดยมีศูนย์ข้าวชุมชนเดิมทั้งหมด 11 ศูนย์ ผู้นำจึงดำเนินการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบแต่ละตำบล และให้ทุกคนให้ความเห็นในการคัดเลือกพื้นที่ จากการประชุมมีมติคัดเลือก 1 ศูนย์คือ ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านคลองกล้วย หมู่ที่ 8 ตำบลคอรั่ม ซึ่งเป็นศูนย์ส่งเสริมผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนประเภทข้าวอื่นๆ ที่ได้รับรางวัลชนะเลิศ

ระดับประเทศ ในการดำเนินงานศูนย์ข้าวในส่วนการประสานงานกับกรมข้าวในพื้นที่ที่ไม่มีปัญหา แต่เนื่องจากบุคลากรมีจำนวนจำกัดส่งผลให้ในการขอความร่วมมือเป็นวิทยากรเกี่ยวกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวและวิทยากรโรงเรียนเกษตรกรต้องรอเวลาดำเนินการของบุคลากร โดยภาพรวมในการดำเนินงานได้รับการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ปัญหาที่พบในศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน คือ ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนยังขาดสถานที่ อาคาร เก็บรวบรวมผลผลิตของสมาชิก รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ในการพัฒนา ด้านการปรับปรุงเพิ่มมูลค่าการแปรรูปและบรรจุภัณฑ์ของผลผลิตข้าว สมาชิกและเกษตรกร บางส่วนไม่ให้ความสำคัญในขั้นตอนการปฏิบัติอย่างถูกต้อง จึงไม่สามารถได้รับการรับรองคุณภาพข้าวจากคณะกรรมการฯ ได้ และผลผลิตข้าวเปลือกคุณภาพดีไม่ได้รับการยอมรับจากพ่อค้าหรือโรงสีทั่วไปในพื้นที่ จึงไม่มีความแตกต่างด้านราคาผลผลิต

แนวทางแก้ไข คือ สมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน จัดประชุมเพื่อจัดทำแผนงานโครงการ และงบประมาณในการขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อดำเนินการจัดหาสถานที่ อาคาร เก็บรวบรวมผลผลิตและวัสดุอุปกรณ์ในการแปรรูปและบรรจุภัณฑ์ของผลผลิตข้าว และให้คณะกรรมการศูนย์ข้าวฯ ติดตาม ตรวจสอบ แปลง และให้คำแนะนำในการปฏิบัติตามหลัก GAP ของสมาชิกที่ร่วมโครงการอย่างใกล้ชิดอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งประสานงานหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในการกำหนดมาตรการเงื่อนไขในการจัดการผลผลิตข้าวที่มีคุณภาพได้มาตรฐานและปลอดภัยเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม สร้างความเชื่อมั่นให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต

## 6. ด้านความคาดหวังของชุมชน

ชุมชนบ้านคลองกล้วยต้องการส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนให้มากขึ้น โดยการสนับสนุนจากการรวมกลุ่มของชุมชนในทุกรูปแบบให้เข้มแข็งกว่าเดิม เนื่องจากต้องการให้เยาวชนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมในกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่เพื่อสืบทอดกิจกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไป โดยให้ความรู้ที่ถูกต้องมากขึ้นเกี่ยวกับการรวมตัวของชุมชนทั้งในเรื่องสิทธิ หน้าที่ บทบาทขององค์กรชุมชนรวมทั้งทักษะในการพัฒนาองค์กร เช่น การบริหารจัดการองค์กร การจัดการความรู้ การหาแหล่งทรัพยากรจากภายนอก การจัดสรรงบประมาณขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของชุมชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในชุมชนบ้านคลองกล้วยต้องมีการนิเทศ ติดตาม และให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการ การปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อจะได้มีการปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้น

## 2. หมู่บ้านต้นแบบด้านการท่องเที่ยว/บริการ บ้านนาต้นจั่น หมู่ 5 ตำบลบ้านดึก อำเภอสรีสะเกษนาลัย จังหวัดสุโขทัย

### 1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับบริบทชุมชน

บ้านนาต้นจั่นเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลบ้านดึก อำเภอสรีสะเกษนาลัย จังหวัดสุโขทัย เริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณ 200 กว่าปีที่แล้ว โดยแรกเริ่มมีอยู่ 6 ครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวนายนวน แสงลาภ ครอบครัวนายแสน ครอบครัวนายสุ่ม ครอบครัวนายแก้ว ครอบครัวนายจ้อย และครอบครัวนายไธ้ะมาร่วมกันก่อตั้งบ้านนาต้นจั่น สาเหตุที่ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านนาต้นจั่นเพราะมีต้นไม้ชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า ต้นจั่น มีลำต้นที่ใหญ่มากอยู่กลางนาจึงได้ชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านนาต้นจั่น” มาถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่ชาวบ้านในหมู่บ้านอพยพมาจากทางภาคเหนือ คือ จังหวัดลำปาง เมืองลอง จังหวัดแพร่ และบางส่วนอพยพมาจากเมืองลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จึงทำให้ภาษาที่ใช้ส่วนมากจึงเป็นภาษาเหนือ บ้านนาต้นจั่นมีประวัติการก่อตั้งชุมชนยาวนาน ผู้คนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากอาณาจักรล้านนาโบราณที่มีวัฒนธรรมอันสวยงาม ผูกพันกับธรรมชาติ ดำรงชีวิต และสร้างอาชีพจากธรรมชาติที่โอบล้อมชุมชนมาโดยตลอด บ้านนาต้นจั่นในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ปลูกข้าวโพด ถั่ว ทำสวนผลไม้ทุกชนิดตามฤดูกาล ยาวนานกว่า 150 ปี แต่หลังจากเมื่อราคาตกต่ำลงทำให้ชาวบ้านได้หันมาประกอบอาชีพทอผ้าด้วยเป็นอาชีพเสริม โดยปัจจุบันชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าวโพด ถั่ว ทำสวนผลไม้ทุกชนิด และรับจ้าง การดำเนินชีวิตหลักของชุมชนคือการเกษตร

สภาพทั่วไปของบ้านนาต้นจั่น หมู่ 5 ตำบลบ้านดึก ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอสรีสะเกษนาลัยเป็นระยะทาง 25 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่ที่ 12 บ้านปากทรวง ตำบลบ้านดึก ทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่ที่ 2 บ้านแม่ราก ตำบลบ้านดึก ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่ที่ 1 บ้านแม่รากใต้ และ หมู่ที่ 12 บ้านปากทรวง ตำบลบ้านดึก ทิศตะวันตก ติดต่อกับ หมู่ที่ 4 บ้านภูนก ตำบลบ้านดึก พื้นที่หมู่บ้านทั้งหมดมีจำนวน 24,000 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบ สภาพพื้นที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน ภายในหมู่บ้านมีถนนลาดยาง 1 เส้นทางระยะทางยาว 5,500 เมตร ถนนคอนกรีต ระยะทางยาว 1,000 เมตร และถนนดิน ระยะทางยาว 3,000 เมตร การคมนาคมในชุมชนเป็นถนนคอนกรีต มีสภาพชำรุด เป็นหลุมเป็นบ่อ ลำบากในการขับขี่โดยเฉพาะฤดูฝน รถยนต์และรถจักรยานยนต์ต้องใช้ความระมัดระวังในการขับขี่บนถนนสายหลัก ซึ่งอยู่ในระหว่างรองบประมาณในการซ่อมแซมผิวถนน ส่วนถนนในซอยเข้าบ้านจะมีขนาดที่ไม่เท่ากันแต่รถทุกชนิด

สามารถเข้าออกได้สะดวก ส่วนใหญ่สมาชิกในชุมชนจะใช้รถจักรยานยนต์ จักรยาน และการเดินเท้า ส่วนการเข้าออกถนนสายหลักส่วนมากจะใช้รถยนต์และรถจักรยานยนต์

คนในชุมชนบ้านนาต้นจันส่วนใหญ่ มีอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม อาชีพรองคือ การทอผ้า ทำเฟอร์นิเจอร์ มีประชากรทั้งสิ้น จำนวน 785 คน 256 ครัวเรือน (จากข้อมูลการสำรวจ จปฐ. ปี 2554) โดยมีสัดส่วนชายหญิงใกล้เคียงกัน บ้านนาต้นจันอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านตึก โดยมีนายเฉลิม คะย่อน เป็นผู้ใหญ่บ้าน มีนายประวิทย์ นนทิก และนายนิริศ สยามาน เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน การบริหารจัดการของชุมชนบ้านนาต้นจันเป็นแบบกระจายอำนาจ โดยมีการแบ่งการปกครองออกเป็น 11 คุ่ม สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ มีรากฐานที่แข็งแรงโดยบ้านจะสร้างจากไม้แดง บางบ้านเป็นไม้สัก มีความงดงามในแบบไทยสมัยก่อน มีความมั่นคงถาวร สะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสาธารณูปโภค ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ทั้งหมดจำนวน 228 หลังคาเรือน ซึ่งอีก 28 หลังคาเรือน ไฟฟ้ายังไม่ถึงต้องอาศัยต่อบ้านข้างเคียง ภายในชุมชนมีศูนย์อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และมีประเพณีวัฒนธรรมที่ยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมา เทศกาลที่สำคัญของหมู่บ้านได้แก่ ประเพณีลงผีบ้าน (ปู่พญาแก้ว) การแห่ช้าง (แห่น้ำขึ้นโฮง) เพื่อไปสักการะอนุสาวรีย์เจ้าพ่อเมืองดั่งซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้าน ในวันที่ 19 เมษายนของทุกปี และประเพณีสงกรานต์รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ

ศิลปวัฒนธรรมและหัตถกรรมที่สวยงาม โดยเฉพาะผ้าทอชนิด ลายดอกพิกุล ซึ่งเป็นลายยกดอกโบราณ จากฝีมือถักทอของชาวบ้านนาต้นจัน จนได้รับความนิยมน้อยอย่างแพร่หลายจากเส้นด้ายแต่ละเส้นเรียงร้อย ถักทอ ด้วยกี่กระตุกพื้นบ้าน จนกลายเป็นผืนผ้าทอที่งดงาม คงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สืบต่อกันมาแต่โบราณ ชาวบ้านนาต้นจันสืบทอดการทอผ้ามาจากบรรพบุรุษและยึดเป็นอาชีพเสริม ถึงแม้ว่าในปัจจุบันผ้าทอพื้นเมืองลายชนิด จะมีการออกแบบลวดลายหลากหลายแบบประยุกต์และรูปแบบให้ทันสมัยตามความต้องการของลูกค้า แต่ผ้าทอชนิดลายดอกพิกุลโบราณยังคงความมีเสน่ห์และเอกลักษณ์ของบ้านนาต้นจันไม่เสื่อมคลาย โดยเฉพาะภูมิปัญญาการทอผ้า ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษนานนับหลายชั่วอายุคน ผ้าทุกผืน เส้นใยทุกเส้น ตลอดจนจันสีที่ใช้ย้อมผ้า ล้วนทำมาจากวัตถุดิบธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่นทั้งสิ้น เพราะชาวบ้านเชื่อว่า คนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้น ทุกอย่างควรเป็นไปอย่างสมดุลระหว่างธรรมชาติกับคน

สภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันมีความเป็นอยู่แบบพหุมีพอกินและไม่แตกต่างกันมากนัก มีความเชื่อเพื่อเชื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีการไปมาหาสู่กันสม่ำเสมอ อยู่กันแบบเครือญาติ โดยสมาชิกชุมชนรู้จักกันหมดทุกครัวเรือน ชาวบ้านมีความรู้ความชำนาญในเรื่องต่างๆ เช่น ทอผ้า จักสาน การทำเฟอร์นิเจอร์จากไม้ การทำของใช้ เครื่องประดับจากกะลา ทำไม้กวาด แกะสลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการทำผ้า คนในหมู่บ้านนาต้นจันเชื่อว่า คนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้น ทุกอย่างควรเป็นไปอย่างสมดุลระหว่างธรรมชาติกับคน” ส่งผลทำให้หมู่บ้านได้รับรางวัลชนะเลิศสิ่งทอสาขากลุ่มแกนนำพัฒนาชุมชนดีเด่น ปี 2552 รางวัลกิจกรรมโฮมสเตย์นอกเมืองดีเด่น ปี 2553 และล่าสุดได้รับรางวัลแห่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวระดับโลก รางวัลพาต้า โกลด์ อวอร์ด 2012 ด้านมรดกและวัฒนธรรม



ภาพ 12 รางวัลแห่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวระดับโลก  
รางวัลพาต้า โกลด์ อวอร์ด 2012 ด้านมรดกและวัฒนธรรม

### การเริ่มต้นเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

#### 1. สภาพปัญหาของชุมชนก่อนการเปลี่ยนแปลงเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

ในอดีตบ้านนาต้นจัน ยังขาดกลไกในการพัฒนาหมู่บ้านที่จะนำไปสู่การใช้งบประมาณของรัฐเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างถูกต้องและตรงจุด ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้แทบไม่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ในประเทศไทยที่การพัฒนาหมู่บ้าน

ยังคงต้องมุ่งหวังและพึ่งพาความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งถึงแม้จะมีมากมายหลายหน่วยงาน แต่ขาดการบูรณาการเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และตรงกับความต้องการของชาวบ้านได้

จากปัญหาดังกล่าว สามารถวิเคราะห์สาเหตุปัญหาที่สำคัญของชุมชนได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาทั้งหลายดังกล่าวมีจุดเริ่มต้นมาจากการเกิดความไม่มั่นคงในชีวิต ภาครัฐขาดการบูรณาการเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และตรงกับความต้องการของชาวบ้านได้และคนในชุมชนบางส่วนออกไปรับจ้างและทำงานต่างจังหวัด จึงเป็นที่มาให้คนในชุมชนกลุ่มเล็กๆ รวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาการทำมาหากินและเกิดการรวมกลุ่มเพื่อการผลิตขึ้น พร้อมทั้งได้ขอรับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาอบรมให้ความรู้ที่ตรงกับคนในชุมชนต้องการและส่งเสริมสนับสนุนทำให้ชุมชนได้มีการจัดการความเป็นอยู่และการทำมาหากินอย่างยั่งยืนภายใต้การจัดการในรูปแบบการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ตามพระราชดำริหลักเศรษฐกิจพอเพียง

## 2. จุดเปลี่ยนที่นำไปสู่การพัฒนาเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

การริเริ่มรวมกลุ่มของบ้านนาต้นจั่นเริ่มรวมกลุ่มปี พ.ศ. 2534 มีสมาชิกทั้งหมด 21 คน โดยใช้ชื่อกลุ่มว่า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เริ่มทำการเกษตรโดยการปลูกข้าวโพด ปลูกกล้วย แปรรูปกล้วย และรับจ้างเกี่ยวข้าว ทำสวน เพื่อนำเงินที่ได้มาเข้ากลุ่ม จนดำเนินการมาถึงปี พ.ศ. 2541 จึงได้รับการสนับสนุนจากกรมพัฒนาชุมชนเป็นเงิน 25,000 บาท จึงได้จัดซื้อเส้นด้ายและนำออกขายให้ผู้ประกอบอาชีพทอผ้าทั้งในและนอกหมู่บ้าน จากนั้น ทางกลุ่มได้นัดรวมตัวจัดการประชุมเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้าบ้านนาต้นจั่น โดยมีกิจกรรมคือ การสนับสนุนสมาชิกที่มีอาชีพทอผ้าให้มีรายได้เสริม โดยมีคณะกรรมการดำเนินงาน 15 คน ทุกคนทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นอย่างดี แต่ความช่วยเหลือดังกล่าวยังไม่เพียงพอและครอบคลุมในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับบ้านนาต้นจั่น เนื่องจากชุมชนยังไม่ทราบถึงศักยภาพที่แท้จริง

จนกระทั่งได้รับการสนับสนุนจาก JBIC: Japan Bank of International Cooperation ให้ไปดูงานในเรื่องของหมู่บ้าน OTOP และการทำโฮมสเตย์ที่ญี่ปุ่น จากนั้นจึงได้จุดประกายนำเอาความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานกลับมาดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านนาต้นจั่นมาจนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2549 กลุ่มทอผ้าบ้านนาต้นจั่นจึงได้ทำการขอจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน

พ.ศ. 2549 สถานที่ตั้งกลุ่มอยู่เลขที่ 111 หมู่ 5 ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และได้รับการคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ห้าดาว

การทำงานโดยอาศัยภูมิปัญญาเป็นแรงขับเคลื่อน จึงไม่ต้องอาศัยเงินทุนมาก และผลกำไรที่ได้กลุ่มยังจัดสรรกำไรส่วนหนึ่งให้กับชุมชนด้วย เช่น มอบให้กับกลุ่มผู้สูงอายุบ้านนาต้นจั่น มอบให้โรงเรียนบ้านนาต้นจั่นเพื่อใช้จ่ายในกิจกรรมของโรงเรียน ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อให้นักเรียน นักท่องเที่ยวที่มาพักในโฮมสเตย์ได้มาเรียนรู้และจัดฝึกอบรมเพื่อให้เกิดความภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น

### 3. มุมมองและความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาทำให้สังคมไทยอ่อนแอ เหตุเพราะสังคมมิได้สร้าง “กระบวนการเรียนรู้” ให้กับคนส่วนใหญ่ ด้วยขาด “ปัญญา” ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ประกอบกับผู้มีโอกาสทางสังคมมักขาดคุณธรรมจริยธรรมเกิดปัญหาทุจริตประพฤติมิชอบขึ้นในทุก ระดับ ขณะเดียวกับที่ผู้ด้อยโอกาสมักถูกเอารัดเอาเปรียบประกอบกับการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นแบบแยกส่วน โดยใช้ “เงิน” เป็น “เป้าหมาย” ไม่คำนึงถึงผลเสียที่ตามมา อาทิ ทุนด้านดิน น้ำ ป่าไม้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม สูท่ายส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นและเกษตรกรพึ่งตนเองได้น้อยลงด้วยเหตุต่างๆ ที่ผ่านมามีประกอบกับปัญหาภาวะเศรษฐกิจที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ ทำให้ประชาชนในชาติล้มลุกคลุกคลาน หวังเพียงเพื่อให้ตนเองอยู่รอด ซึ่งในขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักและห่วงใยในทุกข์สุขของพสกนิกรไทยยิ่งนัก เห็นได้จากพระองค์ทรงได้พระราชดำรัส เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ได้พระราชทานไว้ถึง 2 ครั้ง ในวันที่เฉลิมพระชนมพรรษาปี 2540 และ 2541 ตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมาทำให้คนในหมู่บ้านนาต้นจั่นเริ่มรู้จักกับคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” และได้สื่อความหมายของคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียงนั้นเปรียบเสมือนเป็นการปักเสาเข็มก่อนจะสร้างบ้านหรืออีกนัยหนึ่งเป็นการวางรากฐานของบ้านให้มั่นคงก่อนจะก่อสร้างตัวบ้านต่อไปเพราะฉะนั้นเศรษฐกิจพอเพียง คือ การวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิตเรานั่นเอง เช่น เราควรพอมีพอกิน ปลูกพืชสวนครัวไว้กินเองบ้าง ปลูกไม้ผลไว้หลังบ้าน 2-3 ต้น พอที่จะมีไว้กินเองในครัวเรือน เหลือจึงขายไป พออยู่พอใช้ ทำให้บ้านน่าอยู่ ปราศจากสารเคมี กลิ่นเหม็น ใช้แต่ของที่ เป็นธรรมชาติ (ใช้จุลินทรีย์ผสมน้ำถั่วพื้นบ้าน สะอาดกว่าใช้น้ำยาเคมี) ใช้จ่ายลดลง สุขภาพจะดีขึ้น (ประหยัดค่ารักษาพยาบาล) พอออกพอใจ เราต้องรู้จักพอ รู้จักประมาณตน ไม่ใคร่อยากใคร่มีเช่นผู้อื่น เพราะเราจะหลงติดกับ

วัตถุประสงค์จะไม่เกิด พอมีพอกิน หมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง "เศรษฐกิจพอเพียง" จะสำเร็จได้ด้วย "ความพอดีของตน" คนส่วนมากมักเข้าใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของเกษตรกรในชนบทเท่านั้น แต่แท้จริงแล้ว ผู้ประกอบอาชีพอื่น เช่น พ่อค้า ข้าราชการ และพนักงานบริษัทต่างๆ สามารถนำแนวพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ได้

**ความพอประมาณ** ในความเข้าใจของชุมชนบ้านนาต้นจั่นนั้นหมายถึง ความพยายามในการลดรายจ่ายและสร้างรายได้ในครัวเรือนโดยชุมชนได้ส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนสามารถวางแผนและบริหารจัดการ รายรับรายจ่ายในครัวเรือนโดยการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์หารายได้และค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เพื่อสามารถจัดสรรค่าใช้จ่ายได้อย่างเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน พร้อมทั้งนำบัญชี ครัวเรือนมาวิเคราะห์เพื่อหาปัญหาหรืออุปสรรคในการใช้จ่ายโดยสามารถนำปัญหาที่พบเหล่านั้นมาเข้าร่วมในเวทีประชาคมของชุมชนเพื่อช่วยเหลือกันในการแก้ปัญหา ตลอดจนร่วมกันวางแผนการใช้จ่ายในระดับชุมชนต่อไปเพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่ได้อย่างพอเพียงและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

**ความมีเหตุผล** สำหรับชุมชนบ้านนาต้นจั่นนั้นหมายถึง การวางแผนในดำเนินชีวิตบนความมีเหตุมีผล ความรอบคอบและระมัดระวังอย่างมีสติ โดยสามารถใช้ความรู้ ประสบการณ์จากบรรพบุรุษ การสังเกต มาดำเนินชีวิตหรือประกอบอาชีพ รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นตลอดจนมีการเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชนเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการเข้าถึงสมาชิกในชุมชนอันก่อให้เกิดความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น ข้อมูลทางกายภาพ ได้แก่ ลักษณะประชากร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ข้อมูลทางสังคม ได้แก่ การปกครอง ประวัติความเป็นมาของชุมชน บทบาทความเป็นผู้นำของชุมชน การศึกษาขั้นพื้นฐานของสมาชิกในชุมชน และสภาพปัญหาทางสังคม ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริมของสมาชิกในชุมชน ความรู้และความสามารถของสมาชิกในชุมชนในด้านต่างๆ ที่มาและการสร้างรายได้ของสมาชิกในชุมชน การมีแหล่งทุนสนับสนุนการประกอบอาชีพของชุมชนและระดับฐานทางเศรษฐกิจของครัวและชุมชน ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ ข้อมูลการทำบัญชีครัวเรือนและพฤติกรรมกรรมการบริโภคของสมาชิกในชุมชน ข้อมูลด้านการเกษตรและการทำไร่ การปลูกผลไม้ตามฤดูกาล ข้อมูลด้านการสาธารณสุขของชุมชน โดยชุมชนสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์เพื่อร่วมวางแผนและกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนให้ไปในทิศทางเดียวกันทั้งชุมชนโดยนำเสนอผ่านกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการของสมาชิกในชุมชนบนฐานของชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ อย่างยั่งยืน โดยมีการร่วมกลุ่ม

สมาชิกในชุมชนที่มีความต้องการในลักษณะเดียวกันมาช่วยเหลือซึ่งกันและกันผ่านการร่วมกลุ่ม ดำเนินกิจกรรม ตลอดจนกิจกรรมดังกล่าว มีการส่งเสริมด้านการออมเงินในรูปแบบต่างๆ เพื่อสมาชิกในกลุ่มสามารถเรียนรู้และเข้าใจในสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในชุมชนและนอกชุมชน พร้อมกันนี้ ในความมีเหตุผลสังคมของชุมชนบ้านนาต้นจั่นนั้น ยังมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบและข้อปฏิบัติในชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน บนพื้นฐานของประโยชน์สุขในชุมชนส่วนรวม นอกจากนี้ ยังได้มีการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมคิดวางแผน ติดตามประเมินผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนผ่านการเวทีประชาคมที่จัดให้มีขึ้นเป็นประจำทุกเดือน

**การมีภูมิคุ้มกัน** ชุมชนบ้านนาต้นจั่นให้ความหมายว่า เป็นความหลากหลายด้านการผลิตเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนโดยสมาชิกในชุมชนมีการประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริมที่หลากหลายโดยมีตลาดรองรับผลผลิตของชุมชนเพื่อลดความเสี่ยงในการสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชน ซึ่งปัจจุบันสมาชิกในชุมชนบ้านนาต้นจั่น มีอาชีพหลักคือ เกษตรกรรมและมีอาชีพเสริมที่เพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชน เช่น การทอผ้า จักสาน การทำเฟอร์นิเจอร์จากไม้ การทำของใช้ เครื่องประดับจากกะลา ทำไม้กวาด และแกะสลัก ซึ่งสามารถสร้างรายได้ ตลอดทั้งปี โดยเฉพาะการทอผ้าที่มีตลาดรองรับได้และสามารถขายได้ ตลอดปี

**ความรู้และคุณธรรม** ชาวบ้านนาต้นจั่นได้ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการชุมชน โดยยึดหลักความมีคุณธรรม ยุติธรรม มีความโปร่งใสที่สามารถตรวจสอบได้ มีน้ำใจและความซื่อสัตย์ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และให้การช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเงินจะมีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการกลุ่ม ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต เปิดโอกาสให้มีการติดตามโดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง โดยชุมชนได้สร้างกฎและกติกาการอาศัยอยู่ร่วมกันซึ่งผ่านความเห็นชอบจากสมาชิกในชุมชนผ่านการจัดเวทีประชาคมของชุมชนเพื่อใช้กำหนดเป็นระเบียบด้วยความเป็นธรรมและเสมอภาค ไม่ได้ละเว้นหรือเลือกปฏิบัติ ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนมีความรักความสามัคคีและมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ตลอดจนชุมชนบ้านนาต้นจั่นยังได้ให้ความสำคัญกับคุณธรรมในทางเศรษฐกิจโดยการลด ละ เลิกการใช้สารเคมีในการเกษตรเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้ปลูกและผู้บริโภค

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยภายในชุมชนเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่ส่งผลให้การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จได้คือ ปัจจัยด้าน

เศรษฐกิจของชุมชนบ้านนาต้นจั่นที่มีกลุ่มต่างๆ อยู่เป็นจำนวนมากซึ่งมีทั้งกลุ่มที่เกิดจากความคิดริเริ่มของสมาชิกในชุมชนและกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนให้จากหน่วยงานต่างๆ แต่การดำเนินกิจกรรมเหล่านั้นสมาชิกในชุมชนจะเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมทำและร่วมวางแผน ซึ่งแต่ละกลุ่มจะสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้มีการดำเนินกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดีโดยสมาชิกส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านนาต้นจั่นมีการประกอบอาชีพหลักด้านเกษตรกรรม เช่น ทำสวนปลูกข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ และปลูกผลไม้ตามฤดูกาล มีอาชีพเสริมด้านการทอผ้า ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชนได้เป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกือบทุกคนเฝ้าเรือนสนใจและทำการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม พร้อมกันนี้สมาชิกในชุมชนยังได้มีการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันในการส่งเสริมการประกอบอาชีพให้แก่เยาวชนรุ่นหลังอีกด้วย

### 3) การบริหารจัดการการชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและประยุกต์สู่ความสำเร็จ

กลุ่มอาชีพทอผ้าบ้านนาต้นจั่นเกิดเมื่อ พ.ศ. 2547 ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเจบีซี Japan Bank of International Cooperation: JBIC ให้ไปดูงานในเรื่องของหมู่บ้าน OTOP และการทำโฮมสเตย์ที่ประเทศญี่ปุ่นจากนั้นจึงได้จุดประกายนำเอาความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานกลับมาดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านนาต้นจั่นมาจนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2549 กลุ่มทอผ้าบ้านนาต้นจั่น จึงได้ทำการขอจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2549 สถานที่ตั้งกลุ่มอยู่เลขที่ 111 หมู่ 5 ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัยและยังได้รับการคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ห้าดาวด้วย ด้วยหลักการบริหารจัดการจากกล่าวได้ว่า ชุมชนได้ประยุกต์และนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ได้แก่

**หลักคุณธรรม** โดยการกระจายอำนาจบริหารจัดการชุมชนตามบทบาทหน้าที่ของผู้นำชุมชนแต่ละคน โดยผู้ใหญ่บ้านจะทำหน้าที่บริหารจัดการชุมชนให้มีความสงบเรียบร้อยและนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และทำหน้าที่ดูแลสุขและทุกข์ของสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังได้มีการกระจายอำนาจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนโดยให้กลุ่มที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ดูแล

**หลักความมีเหตุผล** คณะกรรมการกลุ่มต่างๆ มีหน้าที่ในการบริหารจัดการกลุ่มให้ เป็นไปตามระเบียบและกฎเกณฑ์ตามที่คณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกในกลุ่มได้ร่วมกันกำหนดขึ้น โดยกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในแต่ละด้านนั้น ผู้นำชุมชนจะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากผู้นำของชุมชนได้เล็งเห็นว่าการพัฒนาชุมชนให้ประสบ

ความสำเร็จหรือจะก่อให้เกิดการพัฒนาได้อย่างยั่งยืนนั้นสิ่งสำคัญซึ่งเป็นกำลังหลักในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ คือ สมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะการตัดสินใจในโครงการสำคัญๆ ของชุมชนซึ่งจะใช้มติเสียงข้างมากในการพิจารณาในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต่อไป ซึ่งหากกิจกรรมใดสมาชิกในชุมชนไม่เห็นด้วยหรือไม่ให้การสนับสนุนหรือช่วยเหลือแล้วการขับเคลื่อนชุมชนจะไม่ประสบความสำเร็จได้

**หลักการสร้างภูมิคุ้มกัน** จะเห็นได้ว่ากลุ่มในชุมชนมีโครงสร้าง แผนงาน และรูปแบบการบริหารจัดการเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน มีการจัดเวทีประชุมแลกเปลี่ยน หรือ เรียนรู้ เพื่อสรุปปัญหาและความต้องการของสมาชิกทั้งหมู่บ้าน ทำให้เกิดการทบทวนบทเรียนการทำงานที่ผ่านมา มองเห็นจุดอ่อน จุดแข็งของชุมชน ประกอบกับมีองค์กรต่างๆ ทั้งหน่วยงานรัฐและชุมชนภายนอก มาศึกษาดูงานทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เกิดมุมมอง ทศนคติที่กว้างไกลขึ้น นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีการทำงานในรูปแบบเครือข่ายที่ครอบคลุมในหมู่บ้านผ่านกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ และโครงการต่างๆ ที่มีสมาชิกเพิ่มขึ้นทุกปี

**หลักความพอประมาณ** การจัดทำบัญชีครัวเรือน การสร้างกิจกรรมลดรายจ่าย สร้างรายได้ การรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพหลักของชุมชน การดำเนินงานในรูปแบบของกลุ่มสมาชิคนำพาสมาชิกในชุมชนไปสู่ความพอประมาณและความพอเพียง บริหารงานโปร่งใสทุกกิจกรรมและทุกขั้นตอนและสามารถตรวจสอบได้ทันทีและสามารถตรวจสอบในกิจกรรมของชุมชนในทุกๆ ระดับ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเงินต่างๆ ผู้นำชุมชนจึงจัดให้มีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายที่มีความละเอียดและรอบคอบ

**ด้านความรู้** ทุกกิจกรรมจะมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามความสามารถโดยมีการคัดสรรผู้ที่มีความสามารถในการจัดทำบัญชีดังกล่าวเพื่อไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดตามมาภายหลัง ในปัจจุบันคณะกรรมการกลุ่มมีการแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ ได้แก่ ประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรัญญิก การตลาดและฝ่ายประชาสัมพันธ์ ซึ่งจะมีการจัดประชุมแต่ละฝ่ายในทุกๆ เดือน เพื่อสรุปปัญหาและแนวทางในการแก้ไข พร้อมกันนี้คณะกรรมการและสมาชิกในกลุ่มยังได้ร่วมกันกำหนดกฎระเบียบต่างๆ เพื่อให้การปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ตลอดจนมีการเตรียมความพร้อมเพื่อลดความเสี่ยงด้วย

จากผลกำไรที่ได้จากกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะได้จากการศึกษาดูงาน โฮมสเตย์ การขายสินค้าในศูนย์เรียนรู้อุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว การนำผ้าออกจำหน่าย ทางกลุ่มยังได้

จัดสรรกำไรส่วนหนึ่งให้กับชุมชนด้วย โดยการมอบให้กับผู้สูงอายุบ้านนาต้นจั่นไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มอบให้กับโรงเรียนบ้านนาต้นจั่นไว้ใช้ในกิจกรรมของโรงเรียน ซึ่งการดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลกันเช่นนี้ ส่งผลให้บ้านนาต้นจั่นเป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นหมู่บ้านที่ใช้วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนมีอยู่มีกิน อยู่เย็น เป็นสุข ดังนั้นบ้านนาต้นจั่นจึงเป็นหนึ่งในศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรรัฐวิสาหกิจและเอกชน ชุมชนและบุคคลทั่วไป เข้ามาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ บ้านนาต้นจั่นยังมีโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาพัก ส่วนใหญ่พึงพอใจกับสถานที่และการต้อนรับเป็นอย่างดีของชาวบ้าน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักจะมาเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ เรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งการรวมตัวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวบ้านในหมู่บ้าน การดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัย และมีความพอเพียง รู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่นตามสมควร ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีความเข้มแข็ง มีการพัฒนาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง จนได้รับการส่งเสริมให้เป็น “ชุมชนท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น” ขึ้น โดยชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาต้นจั่น เต็มไปด้วยสัมผัสแห่งธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สวยงามที่สามารถสร้างคุณค่าและความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

#### 4) การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินกิจกรรม

หมู่บ้านนาต้นจั่นเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก Japan Bank of International Cooperation: JBIC และกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ก่อตั้งอาคารศูนย์กลางชุมชนและฝึกอบรมทักษะทางด้านต่างๆ ในปีงบประมาณ 2551 กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้รับงบประมาณส่วนหนึ่งในการดำเนินการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านนาต้นจั่น กิจกรรมหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้จัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพกลุ่มตามมาตรฐานการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน (มจก.) และความรู้มาตรฐาน มจก. ผลการดำเนินงาน พบว่า หมู่บ้านมีการพัฒนาศักยภาพในการจัดทำระบบการบริหารจัดการเพิ่มขึ้น หมู่บ้านเกิดกลุ่มอาชีพขึ้นใหม่ ได้แก่ กลุ่มจักสานไม้ไผ่ กลุ่มทำประดิษฐ์จากเศษไม้ เฟอร์นิเจอร์ สืบเนื่องมาจากการศึกษาดูงาน ส่งผลให้หมู่บ้านรวมเป็นกลุ่มอาชีพเพิ่มขึ้น กลุ่มทอผ้าได้มีการฝึกอบรมเพิ่มทักษะลายยกดอก 4 ตะกอก ส่งผลให้กลุ่มมีลายเพิ่มขึ้น มีผลิตภัณฑ์ใหม่สามารถจำหน่ายในตลาดเพิ่มขึ้นด้วย กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนประกอบด้วย

## 1. การทำผ้าหมักโคลน

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านนาต้นจั่นเป็นที่สำหรับการทำผ้าหมักโคลน โดยใช้วัตถุดิบพื้นบ้านเป็นการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ เช่น ดินโคลน สีจากแก่นไม้ เนื่องจากในโคลนมีแร่ธาตุธรรมชาติจับอยู่บนเส้นด้ายเมื่อเอามาทอผ้าผืนใหญ่จะมีความสวยงาม ผ้าหมักโคลนเป็นการทอผ้าลายขิดซึ่งเป็นลายพื้นเมืองสุโขทัยที่เป็นเอกลักษณ์ จนทำให้การประกวดนางสาวไทย ปี พ.ศ. 2551 ได้มาเก็บตัวและได้เรียนรู้การทำผ้าหมักโคลนรู้สึกประทับใจและได้ให้ชาวบ้านตัดชุดที่ทำมาจากผ้าหมักโคลนที่ออกแบบอย่างสวยงามสวมใส่และเผยแพร่สู่เวทีนานาชาติ



ภาพ 13 การเก็บตัวการประกวดนางสาวไทย ปี พ.ศ. 2551

การทำผ้าหมักโคลนถือเป็นภูมิปัญญาจากท้องถิ่นดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์และสืบสานมาแต่โบราณของไทย โดยเฉพาะที่อำเภอศรีสัชนาลัยนั้น นับว่าเป็นแหล่งผลิตผ้าหมักโคลนที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง การค้นพบความพิเศษของการทำผ้าหมักโคลนนั้น เกิดจากสมัยก่อนชาวบ้านใส่เสื้อผ้าฝ้ายออกไปทำไร่ ทำนา ซึ่งทำให้เสื้อผ้าที่สวมใส่เปรอะเปื้อนโคลนเต็มตัว ครั้นกลับมาบ้านชาวบ้านนำเสื้อผ้ามาซักเพื่อทำความสะอาด ได้พบว่าน้ำโคลนกลับมีผลดีทำให้เนื้อผ้ามีคุณสมบัติแตกต่างไปจากเดิม เช่น ผ้าฝ้ายทอมือที่เคยแข็งกระด้าง เมื่อถูกนำมาหมักน้ำโคลนแล้วนำกลับมาซัก จะทำให้เนื้อผ้ามีความนุ่ม พลิ้ว ทั้งตัวสวยงาม ชาวบ้านสมัยก่อนจึงหาหนทางพัฒนาสานต่อเกิดเป็นภูมิปัญญาผลิตผ้าฝ้ายหมักโคลนที่ใส่สบาย ผสมผสานกับฝีมือการทอผ้าลาย ผ้ายกดอกที่ทออย่างประณีต ทำให้ผ้าหมักโคลนที่นี้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อประจำอำเภอศรีสัชนาลัยที่ใครเห็นต่างก็ต้องหาซื้อไปเป็นของฝากติดมือ สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนเป็นจำนวนมาก



ภาพ 14 กระบวนการทำผ้าหมักโคลน

ปัจจุบันผ้าหมักโคลนย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านนาต้นจันต์ได้มีการพัฒนาการทอผ้าจากลายดั้งเดิมไปถึงการคิดค้นกรรมวิธีการนำผ้าไป “หมักโคลน” ถือเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความสวยงาม และมีความประณีตเป็นอย่างมาก ซึ่งแต่ละภูมิภาค แต่ละท้องถิ่นของประเทศไทย ต่างก็มีผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นตัวเอง ผ้าทอหมักโคลนนี้เกิดจากการใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ใช้การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ แล้วนำมาหมักกับโคลน ซึ่งเทคนิคนี้ค้นพบด้วยความบังเอิญกับการดำเนินชีวิตในอดีต เพราะส่วนใหญ่นิยมทอผ้าฝ้ายไว้สวมใส่เองยามไปไร่ไปนา หลังจากทำงานในไร่ในนาแล้วเสื่อผ้าเประอะเปื้อนและโคลน จึงนำมาซักแล้วปรากฏว่าผ้าดูเก่า สีเปลี่ยนไป แต่กลับพบว่าผ้ามีเนื้อนุ่ม มีน้ำหนักดี และสวมใส่สบาย และด้วยภูมิปัญญาดังกล่าวนี้ จึงนำมาสู่กรรมวิธีการผลิตผ้าฝ้ายด้วยการนำมาหมัก ประกอบกับลวดลายการทอยกดอกของผ้าซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะทำให้ผ้าทอที่มีความสวยงามน่าใช้ และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ตรงที่ ผ้าทอจะมีเนื้อผ้านุ่มนวล มีน้ำหนักดี มีลวดลายที่สวยงามละเอียดลออ ทั้งทอชายผ้าห้อยระยะยาวให้เห็นเป็นสีธรรมชาติที่สวยงาม เนื้อผ้าสวมใส่สบายไม่อบร้อน สามารถนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูปสวมใส่ได้ทุกโอกาส

สำหรับการผลิตผ้าหมักโคลนนั้น ชาวบ้านจะเริ่มจากการย้อมเส้นฝ้ายสีขาวด้วยคราม ซึ่งจะใช้เวลานานนับชั่วโมงกว่าสีจะติดตามต้องการ แล้วนำเส้นฝ้ายไปผึ่งแดดให้แห้งและชกน้ำครามออก นำกลับไปผึ่งแดดอีกครั้งหนึ่ง จึงนำมาทอตามลวดลายที่กำหนดตามเอกลักษณ์ของผ้าทอบ้านนาต้นจันต์ ซึ่งลวดลายส่วนใหญ่ลอกเลียนแบบจากธรรมชาติ เช่น ลายผักแว่น ลายดอกพิกุล และในส่วนของกระบวนการหมักโคลนนั่น จะขุดโคลนมาจากบึง หรือบ่อตามธรรมชาติ นำมาตัดเศษผงที่เจือปนออก แล้วนำไปผสมกับน้ำตามสัดส่วนที่กำหนด จากนั้นนำผ้าใส่ลงไปหมักในโคลน

ทิ้งไว้ 1 คืน นำมาซักให้สะอาด แล้วนำไปแช่น้ำ ทิ้งให้ผ้าดูดซับน้ำจนอิ่มตัว ใช้เวลาประมาณ 1 ชม. จากนั้นนำผ้าไปต้มกับวัสดุที่ให้สีธรรมชาติ เช่น ครั่ง มะเกลือ หรือแก่นไม้ซึ่งให้สีต่างกันไป วัสดุที่ให้สีธรรมชาตินั้นหาได้ใน หลังจากนั้นนำผ้าไปซักจนสีของน้ำซักผ่านใส เพื่อป้องกันไม่ให้สีผ้าตกในภายหลัง หลังจากนั้นก็นำผ้าไปอบและผึ่งแดดให้แห้ง เสร็จแล้วนำไปรีด พร้อมบรรจุหีบห่อรอการจำหน่ายให้ลูกค้าได้เลือกซื้อหาไปใช้งาน

สูตรเฉพาะและส่วนผสมของโคลนที่ใช้ทำผ้าหมักโคลนของชาวศรีสะเกษ ประกอบด้วย คลั่ง มะเกลือ ตำที่ละ 5 กิโลกรัมต่อน้ำ 20 ลิตร ไม้ฝางแช่ที่ละ 5 กิโลกรัมต่อน้ำ 20 ลิตร โคลน 15 กิโลกรัมต่อน้ำ 30 ลิตร น้ำ 30 ลิตรต่อ 1 กระทะ เกือบ 7 ซ้อนโต๊ะ ผงซักฟอก 3 ซ้อนโต๊ะ ฟีน 12 กิโลกรัมต่อ 1 กระทะ นำดินจอมปลวก 15 กิโลกรัม ผสมกับน้ำ 30 ลิตร เพื่อทำเป็นน้ำโคลนหมักผ้า กรองน้ำโคลนด้วยผ้าขาวบางเพื่อแยกเศษไม้หรือดินโคลนออกไป นำผ้าผืนที่ทอไว้แล้วมาแช่น้ำ โคลนทิ้งไว้ 1 คืน นำผ้าที่แช่โคลนแล้วไปซักให้สะอาด แล้วนำไปต้มย้อมสีธรรมชาติตามต้องการ วิธีการย้อมสีผ้าหมักโคลน ให้จุดไฟตั้งกระทะ โดยใช้น้ำ 30 ลิตร ต่อหนึ่งกระทะ ใส่สีธรรมชาติที่เตรียมไว้ 2 กิโลกรัมต่อกระทะ ใส่เกลือ ผงซักฟอก ใช้ไม้คนส่วนผสมให้เข้ากัน แล้วรอจนกว่าน้ำจะร้อน ใส่ผ้าที่ซักโคลนออกแล้วลงกระทะ และใช้ไม้คนผ้าตลอดเวลา 1 ชั่วโมงครึ่ง เพื่อให้สีเข้ากันดี แล้วนำผ้าออกไปซักแล้วตากให้แห้ง



ภาพ 15 การทอผ้าก่อนจะมาทำผ้าหมักโคลน

เมื่อทุกคนในหมู่บ้านนาต้นจันช่วยกันคิด ช่วยกันบริหาร ช่วยกันจัดการชุมชน โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบในการดำเนินงาน ชุมชนบ้านนาต้นจันจึงก้าวไปสู่การเป็นชุมชนต้นแบบที่เข้มแข็งด้วยการมีอาชีพที่ดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดี สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจาก

การร่วมกันทำการตลาดของผู้นำกลุ่มและสมาชิกซึ่งแม้จะเป็นกลุ่มการทำงานเล็กๆ แต่ประสิทธิภาพด้านการตลาดสามารถประสบความสำเร็จได้เป็นอย่างดี มีการบริหารจัดการด้วยการทำงานที่อาศัยภูมิปัญญาเป็นแรงขับเคลื่อน จึงไม่ต้องอาศัยเงินทุนมากนัก เครื่องมือการผลิตอย่างเช่นกี่ทอผ้า สามารถทำขึ้นมาเองได้และมีใช้อยู่แทบทุกครัวเรือน ดังนั้น สมาชิกจึงเพียงรับเส้นฝ้าย (ด้าย) ไปผลิตผ้าทอตามลวดลายที่กำหนดและตามที่ลูกค้าออกแบบมาให้ ค่าแรงในการทอผ้าแต่ละผืนประมาณ 90 – 400 บาท แล้วแต่ความยากง่ายของลายในการทอ ทำให้สมาชิกจะมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนๆ ละ 3,000 บาทขึ้นไป กลุ่มทอผ้าบ้านนาต้นจันทน์ได้รับรางวัลมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน 247/2547 และรางวัล OTOP ระดับ 4 ดาว



ภาพ 16 รางวัลมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน 247/2547 และรางวัล OTOP ระดับ 4 ดาว

**ช่องทางการจัดจำหน่ายทั้งภายในประเทศ**

1. กลุ่มทอผ้าบ้านนาต้นจันทน์ เลขที่ 111 หมู่ 5 ต.บ้านตึก อ.ศรีสัชชนาลัย จ.สุโขทัย
2. สวณจตุจักร โครงการ 22 ซอย 4/6 แขวงที่ 112 กรุงเทพฯ
3. ต่างประเทศในสหรัฐอเมริกา คูเวต และญี่ปุ่น

## 2. ผ้าทอพื้นเมืองลายขิด

ผ้าทอขิดลายดอกพิกุลโบราณฝีมือถักทอของชาวบ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย ได้รับความนิยมนอย่างแพร่หลายว่ามีความสวยงาม จากเส้นด้ายแต่ละเส้น เรียงร้อย ถักทอ ด้วยกี่กระตุก พื้นบ้านจนกลายเป็นผืนผ้าทอที่งดงามคงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สืบต่อกันมาแต่โบราณ นำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ อาทิ เสื้อผ้าบุรุษและสุภาพสตรี ผ้าชิ้น ผ้าปูโต๊ะ หมวก ผ้าคลุมไหล่ ฯลฯ ด้วยฝีมือตัดเย็บที่ประณีตน่าใช้ น่าสวมใส่เป็นอย่างยิ่ง



ภาพ 17 ผ้าทอลายขิดบ้านนาต้นจัน

## 3. ข้าวเป็ป

ข้าวเป็ป (เป็ป แปลว่า พับ) เป็นการนำข้าวสาร (ข้าวเจ้า) มาแช่น้ำไว้สามชั่วโมง แล้วนำมาวางบนตะแกรงเอาใบมะละกอบิด นำไปตากแดด แล้วล้างทุกวันๆ ให้ครบ 4 วัน พอวันที่ 5 แล้วเอาไปยี้ พอยี้เสร็จเอาไปกรองด้วยผ้าขาวบางให้เหลือแต่ก้อนแป้ง เสร็จแล้วใช้ความร้อนจากเตาพื้น (ถ้าไม่ใช่เตาพื้นจะทำได้ช้า) ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของบ้านนาต้นจัน เตาจะก่อด้วยปูนมีลักษณะเป็นเหมือนรางน้ำ สูงประมาณ 80 เซนติเมตร กว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ความยาวขึ้นอยู่กับจำนวนเตา ปลายด้านหนึ่งของเตาเปิดโล่งเพื่อใส่ฟืน อีกด้านจะก่อปูนปิดและมีที่ระบายอากาศ ด้านบนของเตาจะก่อปูนมีลักษณะโค้ง และเจาะเป็นรูวงกลมเพื่อวางกะทะ แล้ววางหม้อปล่องคลุมปากหม้อด้วยผ้าขาวบางบนกะทะอีกทีและมีฝาปิด รอบๆ หม้อปล่องจะใช้ด้ายวางรองหม้อปล่องเพื่อให้ตั้งตรงและกันความร้อนให้อยู่บริเวณกันหม้อ ต้องคอยเติมน้ำรอบๆ หม้อปล่องไม่ให้แห้งมิฉะนั้นหม้อจะแตกได้

จากนั้น เอาแป้งที่เป็นก้อนแล้วมาใส่น้ำพอสมควร กวนจนมีความข้นพอสมควร นำไปเทบนผาขาวบางทำเหมือนข้าวเกรียบปากหม้อ แล้วเอาผักและถั่วงอกวางลงบนแป้งที่สุกแล้ว ใช้ไม้ปาดที่ละด้านทั้งสี่ด้านแล้วพับเข้าหาตรงกลาง และทำน้ำชุบแบบกล้วยเตี๋ยว เยาวชนในหมู่บ้านนาต้นจันสามารถทำข้าวเป็ปรับประทานเองได้เกือบทุกคน เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาของหมู่บ้านไปสู่รุ่นเยาวชนเพื่อให้มีการรักษาภูมิปัญญานี้ไว้ให้ยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีการนำแป้งที่หนึ่งแล้วมาทำเป็นอาหารอย่างอื่น เช่น ข้าวแค้น นำมาผสมกับพริกแล้วไปตากแห้ง สามารถรับประทานได้เลย หรือนำมานึ่งใส่เนื้อสัตว์กับผักแล้วห่อแบบข้าวเป็ปรับประทานหรือนำแป้งที่หนึ่งแล้วไปทอดกรอบแล้วรับประทานกับกับข้าว



ภาพ 18 ส่วนประกอบและการทำข้าวเป็ปรับ

#### 4. การเผาข้าวหลาม

การเผาข้าวหลาม โดยใช้ไม้ไผ่ที่ขึ้นอยู่ในบริเวณบ้านมากรอกข้าวเหนียวที่แช่ในน้ำกะทิ และใส่ถั่วดำ และนำมาเผาโดยการวางพิงต้นกล้วยที่ทำเป็นเหมือนเก้าอี้ยาว ใช้ความร้อนจากกองไม้ที่ก่อให้ติดไฟจนกลายเป็นถ่าน และคอยหมุนกระบอกล้อมไม้ไผ่เพื่อให้ข้าวเหนียวสุกทั่วถึงกัน



ภาพ 19 การทำข้าวหลามพื้นบ้าน

## 5. ตึกตาบารีโหน

ตึกตาบารีโหน เป็นภูมิปัญญาของดาวงศ์ที่มีชื่อเสียงรู้จัก ตึกตาบารีโหนเป็นเครื่องมือในการทำกายภาพมือ เนื่องจากใช้มือบีบเพื่อให้ตึกตาทำท่าทางเหมือนคนเล่นกีฬาโยมมาสติก อีกทั้งยังก่อให้เกิดความเพลิดเพลินระหว่างการทำกายภาพมือและเขียนชื่อ “นาตันจัน” และ “ดาวงษ์” เป็นเอกลักษณ์ของดาวงษ์



ภาพ 20 การทำตึกตาบารีโหนของปราชญ์ชาวบ้าน

## 6. เครื่องมือจับปลาเรียกว่า ระวัง

บ้านนาตันจันยังมีเครื่องมือภูมิปัญญาพื้นบ้านสำหรับจับปลาเรียกว่า “ระวัง” ทำด้วยไม้ มีลักษณะคล้ายตัวอักษร Y สามารถถอดประกอบได้ 3 ส่วน ได้แก่ แขนไม้สำหรับจับ ไม้ต่อเพื่อใส่แห และแหทำให้เวลาเก็บไม่เปลืองพื้นที่และสามารถถอดแหไปซ่อมแซมได้ง่าย เมื่อจะใช้จะนำเอาไม้ต่อมาเสียบที่รูด้านบนของแกนไม้สำหรับจับทำและนำแหมาสวมไม้ต่ออีกครั้งสามารถนำไปจับปลาได้



ภาพ 21 “ระวัง” เครื่องมือภูมิปัญญาพื้นบ้านสำหรับจับปลา

7. โฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น

โฮมสเตย์ได้รับรองมาตรฐานปี พ.ศ. 2551 และ ปี พ.ศ. 2554 เกิดจากการรวมกลุ่มองค์กรสตรีเริ่มมาจากกลุ่มทอผ้าเดิมที่ทอผ้ากันตามใต้ถุนบ้านตั้งแต่ปี 2542 และได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานที่จังหวัดนครนายก เชียงใหม่ และประเทศญี่ปุ่น และที่อื่นๆ เกี่ยวกับการจัดบ้านพักโฮมสเตย์ การบริหารจัดการ และได้มาดำเนินการจัดเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ตั้งแต่ปี 2547 และยื่นขอมาตรฐานโฮมสเตย์ไทยในปี 2551 เป็นต้นมา



ภาพ 22 โฮมสเตย์ได้รับรองมาตรฐานปี พ.ศ. 2551

8. การเดินศึกษาธรรมชาติเกษตรเชิงนิเวศน์ ชมและชิมสวนผลไม้ตามฤดูกาล เช่น ลางสาด ลองกอง ทุเรียน ส้มเขียวหวาน หรือ การจับปลาในหนองน้ำ และการสาธิตการทำนาข้าว



ภาพ 23 นักท่องเที่ยวที่มาศึกษาธรรมชาติเกษตรเชิงนิเวศน์

## 5) ความสำเร็จและการขยายผลการพัฒนา

การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติของชุมชนต้นแบบบ้านนาต้นจั่นพบว่า มีปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้ชุมชนนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จและเป็นรูปธรรมซึ่งแบ่งได้ดังต่อไปนี้ บ้านนาต้นจั่นจัดทำแผนชุมชนเป็นแผนพัฒนา 3 ปี เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี และอาชีพของชาวบ้านนาต้นจั่น โดยมีความสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับของหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐ และเป็นแผนที่ทุกคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง มีการกำหนดแผนงาน กิจกรรม และโครงการต่างๆ ในการพัฒนาหมู่บ้านอย่างชัดเจน โดยได้น้อมนำแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพึ่งพาตนเอง โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกัน นำปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่มาวิเคราะห์เพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชน ส่งผลให้เกิดแผนงานและแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนครอบคลุมในทุกๆ ด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่น แผนการดำเนินงานในด้านต่างๆ เหล่านี้ได้ทำให้สมาชิกทุกคนชุมชนตระหนักและเห็นความสำคัญของเป็นทรัพยากรที่มีอยู่รอบกาย ไม่ว่าจะเป็นโคลนในการหมักผ้าทอ ลูกมะเดื่อ ลูกทับ ไม้ฝาก ต้นฝอย มะกายนาง ขมิ้น ครั้ง ซึ่งสิ่งรอบกายเหล่านี้สามารถนำมาหมักในผ้าทอและเกิดสีต่างๆ ขึ้นได้ และในส่วนของการทำงานเกษตรกรรมโดยไม่ใช้สารเคมี ทำให้ชาวบ้านได้ให้ความสำคัญกับการปรับปรุงบำรุงดินด้วยวิธีธรรมชาติ หันมาทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ และมีการสร้างแหล่งน้ำเพื่อใช้ในภาคการเกษตรและบริโภค

### 1. ปัจจัยแห่งความสำเร็จตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ปัจจัยแห่งความสำเร็จตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของ “บ้านนาต้นจั่น” ภายใต้อายุ 3 ท่วง 2 เงื่อนไข ประกอบด้วย

การมีเหตุผล ชาวบ้านนาต้นจั่นมีการนำข้อมูลของชุมชนทั้งสภาพพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม มาพิจารณาอย่างรอบคอบ ระมัดระวัง และมีเหตุผล และยังคงศึกษาหาความรู้จากผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำมาวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นและค้นหาศักยภาพที่แท้จริงของชุมชนจนนำมาซึ่งความสำเร็จในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน

ความพอประมาณ ชาวบ้านนาต้นจั่นดำรงชีวิตด้วยความพอดีในมิติต่างๆ ดังนี้คือ ด้านจิตใจเริ่มจากการมีสติ มีจิตสำนึกที่ดี มีเมตตา เอื้ออาทร คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ ด้านสังคมด้วยการสร้างความพอดีในทุกระดับของสังคมเริ่มจากครอบครัว ชุมชน

และสังคมด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้จักกันดีกำลังเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรง ด้านเศรษฐกิจคือ การอยู่อย่างพอดี พอมีพอกิน ไม่หรูหรา ฟุ่มเฟือย ด้านเทคโนโลยีมีการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาวะ และความต้องการของสังคม รวมถึงมีการพัฒนาเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้อง และเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีการ ดำเนินชีวิตอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ และร่วมกันรณรงค์รักษาทรัพยากรธรรมชาติให้เกิด ความยั่งยืน

ด้านภูมิคุ้มกัน ชุมชนมีการเตรียมตัวและเตรียมพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลง ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในระยะใกล้และระยะไกล ดังจะเห็นได้จากการจัดทำแผนชุมชนบ้านนาต้นจั่นที่ เน้นแนวทางการพึ่งพาตนเองของชุมชนและพึ่งพาปัจจัยภายนอกเท่าที่จำเป็น

ความรู้ ในการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ชุมชนบ้านนาต้นจั่นได้อาศัยความรอบรู้ ทางด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องต่างๆ อย่างรอบด้านและรอบคอบ โดยนำความรู้แต่ละด้านเหล่านั้นมา เชื่อมโยงกันทั้งในด้านการวางแผนและการปฏิบัติ

ด้านคุณธรรม ชาวบ้านนาต้นจั่นได้น้อมนำหลักคุณธรรมและจริยธรรมมาเป็นพื้นฐานในการ ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความมานะพยายามรวมถึง การใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต ไม่ท้อถอย แบ่งปัน มีความเสียสละ ช่วยเหลือสังคมและชุมชน โดยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ได้ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนบ้านนาต้นจั่นกลายเป็นชุมชนต้นแบบให้กับชุมชน อื่นๆ ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ดูงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง

## 2. การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติของชุมชนซึ่งมี หลายหน่วยงานทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรรัฐวิสาหกิจและเอกชน เช่น พัฒนาชุมชน เกษตร อำเภอก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่ พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กระทรวงพาณิชย์ องค์การบริหารส่วนตำบล และยังมีสื่อ โทรทัศน์รายการต่างๆ ที่ได้ถ่ายทอดรายการท่องเที่ยวสารคดีบ้านนาต้นจั่น เพื่อนำเสนอให้เห็นถึง ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย พร้อมทั้งกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ และสร้างความมีคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรม วิถี

ชุมชนและธรรมชาติของท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยสร้างความยั่งยืนในการสร้างรายได้ในพื้นที่ผ่านการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นด้วย เช่นรายการ รายการตลาดสดสนามเป้า รายการนิตี สมุทรโคจร ททท. พาเที่ยว ซึ่งเป็นการสร้างให้ชุมชนได้เห็นความสำคัญในการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ ตลอดจนมีการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ เพื่อให้ชุมชนได้ค้นหาจุดเด่นเพื่อพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ของชุมชนต่อไป

หน่วยงานเหล่านั้นเป็นแรงหนุนเสริมทั้งในส่วนของงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน รวมทั้งให้การสนับสนุนองค์ความรู้ด้านต่างๆ โดยจัดให้มีการศึกษาดูงาน การอบรมและการฝึกปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนให้มีทีมวิทยากรกระบวนการที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และได้รับการเอาใจใส่จากเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโดยตลอด ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่ชุมชนมีความต้องการที่จะดำเนินการเป็นหลักทำให้การพัฒนาชุมชนมีความต่อเนื่องและก้าวหน้า เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถปรับตัวให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้ ด้วยการมีภูมิคุ้มกันที่ดีที่เกิดจากการจัดการเรียนรู้ สนับสนุนวัสดุและงบประมาณต่างๆ ดังนั้น การที่หน่วยงานภาครัฐ องค์กรรัฐวิสาหกิจและเอกชนได้เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุน จึงมีผลต่อชุมชนบ้านนาต้นจั่นได้รับงบประมาณหรือแหล่งทุนต่างๆ และการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ตลอดจนการสนับสนุนเทคโนโลยีที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนจึงส่งผลให้ชุมชนมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

### 3. ด้านความคาดหวังของชุมชน

ชุมชนบ้านนาต้นจั่นต้องการให้หน่วยงานรัฐสนับสนุนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นระบบมากขึ้น มิใช่เรียนรู้อยู่ภายในชุมชนเพียงอย่างเดียว ต้องการต่อยอดโครงการที่สำเร็จ แต่ยังขาดทักษะในการจัดการความรู้ เจ้าหน้าที่รัฐต้องสนับสนุนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนเดียวกันและระหว่างองค์กรชุมชนด้วยกันในทุกรูปแบบให้มากขึ้น โดยเน้นจากใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีอยู่

นอกจากนี้ ต้องส่งเสริมให้องค์กรทุกภาคส่วน เช่น โรงเรียน สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียนที่ควรเป็นศูนย์ประสานงานเครือข่ายหรือกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ และส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนให้มากขึ้น โดยการสนับสนุนจากการรวมกลุ่มของชุมชนในทุกรูปแบบให้เข้มแข็งกว่าเดิม

เนื่องจากต้องการให้เยาวชนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมในกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่เพื่อสืบทอดกิจกรรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไป โดยให้ความรู้ที่ถูกต้องมากขึ้นเกี่ยวกับการรวมตัวของชุมชนทั้งในเรื่องสิทธิ หน้าที่ บทบาทขององค์กรชุมชน รวมทั้งทักษะในการพัฒนาองค์กรหรือกลุ่มให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การบริหารจัดการองค์กร การจัดการความรู้ การจัดการระบบประมาณ การหาแหล่งทรัพยากรจากภายนอก การสร้างจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของชุมชนในกลุ่มเยาวชน มีการจัดสรรงบประมาณขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของชุมชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในชุมชนต้องมีการนิเทศ ติดตามและให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการ การปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อจะได้มีการปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป

### 3. หมู่บ้านต้นแบบด้านเกษตรพอเพียง บ้านบางกระน้อย ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

#### 1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับบริบทของชุมชน

บ้านบางกระน้อยเป็นชุมชนก่อนสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เดิมเป็นหมู่ที่ 7 ตำบลสามเรือน อำเภอนครป่าหมากและได้เปลี่ยนมาเป็นหมู่ที่ 7 ตำบลนครป่าหมาก อำเภอวังทอง และล่าสุดได้เปลี่ยนมาเป็นหมู่ที่ 2 บ้านบางกระน้อย ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จนถึงปัจจุบัน โดยการแบ่งแยกกันภายในตำบล เมื่อประมาณ 74 ปี ที่ผ่านมา สำหรับชื่อ “บางกระน้อย” ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า ในหมู่บ้านนี้สมัยก่อนมีคนชื่อตาน้อย อาชีพอาชีพทำประมง ตาน้อยคุ้นเคยกับ ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ชาวบ้านเรียกตาน้อยว่า ตาน้อยทำบาง ใครต้องการซื้อปลาต้องไปหาตาน้อย และพูดกันติดปากว่า บางตาน้อย ต่อมาเพี้ยนจนกลายเป็นบางกระน้อย ซึ่งอาจจะมาจากชื่ออำเภอบางกระทุ่ม ชาวบ้านต้องการเรียกชื่อให้สอดคล้องกับอำเภอบางกระทุ่ม จึงเรียกบางกระน้อย ตามชื่ออำเภอ คำขวัญอำเภอบางกระทุ่ม กล้วยตากหวานฉ่ำ มาตรฐานผลิตภัณฑ์สมุนไพร เลื่อมใสหลวงพ่อหรั่ง โอิทูปดั่งห้าดาว สืบสาวตำนานหลวงพ่อยม ชมประเพณีแข่งเรือบก โบสถ์นาครปรกบนดอกบัว



ภาพ 24 ทางเข้าหมู่บ้านบางกระน้อย

สภาพหมู่บ้านมีลำน้ำแคววังทองไหลผ่านกลางหมู่บ้านและมีลำคลองบางกระน้อยไหลมาจากตำบลบางกระทุ่มไหลมาบรรจบลำน้ำแคววังทอง บ้านบางกระน้อยตั้งอยู่ในตำบลนครป่าหมากไปทางทิศตะวันออก ระยะทางห่างจากอำเภอบางกระทุ่ม 6 กิโลเมตร อยู่ห่างจากจังหวัดพิษณุโลก 37 กิโลเมตร พื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน จำนวน 4,432 ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มและมีแม่น้ำแคววังทองไหลผ่านหมู่บ้าน ในหมู่บ้านมีถนนลาดยางเป็นถนนสายหลัก การคมนาคมสัญจรไปมาสะดวก พื้นที่หมู่บ้านเป็นที่ราบและที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการประกอบอาชีพทำนา มีน้ำใต้ดินอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำแคววังทองไหลผ่าน พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นที่อยู่อาศัย ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือ ทำนา ได้ 2 ครั้งต่อปี อาชีพรองคือ รับจ้างภายในหมู่บ้าน และยังมีการปลูกไม้ผล ทำไร่อ้อย และทำสวนกล้วย ปลูกพืชผักสวนครัวไว้สำหรับรับประทาน และถ้าเหลือจากรับประทานจะนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนกันภายในหมู่บ้าน สำหรับการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ โค สุกร ปลา กบ มีกลุ่มอาชีพแปรรูปกล้วย รับผิดชอบรวม-ท้องเที่ยว มีกิจกรรมอาชีพลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและมีบริการที่พักโฮมสเตย์

ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 79,111 บาทต่อคนต่อปี มีประชากร 132 ครัวเรือน บ้านบางกระน้อยมีจำนวนประชากรรวม 500 กว่าคน ภายในชุมชนมีสถานที่สำคัญในหมู่บ้าน เช่น วัดสามเรือน (ใช้ร่วมหมู่ที่ 3) โรงเรียนราษฎร์สโมสร (ใช้ร่วมกับหมู่ 3 บ้านสามเรือน) หอกระจายข่าว ระบบน้ำอุปโภคบริโภค ประปาหมู่บ้าน บ่อบาดาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสามเรือน ใช้ร่วมกับหมู่ 3 แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรพอเพียงฯ มีที่ดินสาธารณะบริเวณหนองระมานประมาณ 2 ไร่ สภาพบ้านเรือนโดยรวมเป็นบ้านครึ่งปูนครึ่งไม้มีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบเรียบร้อย ทางเดินในชุมชนสะอาด สะดวก สภาพถนนสายหลัก เป็นถนนคอนกรีตสามารถเข้าออกได้สะดวก ส่วนใหญ่

สมาชิกในชุมชนจะใช้รถจักรยานยนต์ จักรยาน และการเดินเท้า ส่วนการเข้าออกถนนสายหลัก ส่วนมากจะใช้รถยนต์และรถจักรยานยนต์ ด้านสุขภาพโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ดีไม่มีโรคระบาด ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารสุขภาพเป็นประจำทุกสัปดาห์โดยผ่านหอกระจายข่าวจากแกนนำชุมชนและอสม. ภายในหมู่บ้านมีชมรมสร้างสุขภาพ ประกอบด้วย ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมออกกำลังกาย

ในปัจจุบันสภาพความเป็นอยู่โดยรวมของประชาชนในหมู่บ้านบางกระน้อยส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเพที่เดิม อาศัยอยู่ร่วมกันมากกว่าร้อยปี ตั้งบ้านเรือนบริเวณริมแควแม่น้ำวังทอง ลักษณะบ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านครึ่งปูนครึ่งไม้อาศัยอยู่กันอย่างสงบ อบอุ่น สามัคคี เอื้ออาทรและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นับถือศาสนาพุทธ เชื้อชาติและสัญชาติไทย ดำรงชีวิตเรียบง่าย ยังดำรงชีวิตผูกติดกับลำนํ้า ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีและมีวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญคือ วันตรุษไทย ทำบุญตักบาตร วันสงกรานต์ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ สรงน้ำพระ ทำบุญวันสำคัญๆ งานสมโภชหลวงพ่อบัณฑิต วัดสามเรือนมีโบสถ์เก่าแก่อายุนับร้อยปีและหลวงพ่อบัณฑิตพระเกจิอาจารย์เรื่องชื่อมีศิลาปะดนตรีไทยและกลองยาว จากการทำบ้านบางกระน้อยมีความเข้มแข็งภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความสามัคคีและมีการพัฒนาในด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้หมู่บ้านได้รับรางวัลโล่พระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในระดับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุขต้นแบบดีเด่นระดับจังหวัด ปี 2550



ภาพ 25 รางวัลชนะเลิศหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบดีเด่นระดับจังหวัด ปี 2550

## 2) การเริ่มต้นเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

### 1. สภาพปัญหาของชุมชนก่อนการเปลี่ยนแปลงเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

บ้านบางกระน้อยได้จัดตั้งขึ้นประมาณ 80 กว่าปี จากคำบอกเล่าของปู่ย่า ตายาย บอกว่าในสมัยนั้นชาวบ้านอยู่กันอย่างมีความสุข มีอะไรแบ่งปันกันกินเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ทำนาไม่ใช้สารเคมี กุ้ง หอย ปู ปลา ต่างๆ หากินง่ายมาก อยู่กันได้ แต่พอเทคโนโลยีเริ่มเข้ามาวิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เพราะมีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง เริ่มมีการแก่งแย่งแข่งขันกันทำมาหากิน ยิ่งทำให้ต้องแก่งแย่งแข่งขันเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านหันมาลงทุน บ้างประสบความสำเร็จแต่ส่วนใหญ่จะพลาดเพราะว่าลงทุนสูงมากเกินไปและไม่รู้จักการบริหารอย่างถูกต้อง มีหนี้สินรุงรัง ต้องหันมาทำทุกอย่างเพื่อที่จะให้ได้เงินมาใช้หนี้ ประชาชนส่วนมากจะทำนาเพียงอย่างเดียว ไม่มีการประกอบอาชีพเสริมอะไร เมื่อทำนาเสร็จจะรอเพื่อที่จะได้ผลผลิตไปขาย แต่ในช่วงที่รอต้องไปกู้ยืมเงินเอามาใช้ก่อน เพราะคิดว่าเมื่อได้ข้าว ขายได้เอาไปใช้หนี้คืน จนติดเป็นนิสัย แต่บางที่นั้นความหวังจบสิ้นลงเพราะน้ำท่วมข้าวบ้าง เพลี้ยกินบ้าง ไม่มีเงินไปใช้หนี้เก่า เมื่อไม่มีเงินไปใช้หนี้จึงไม่มีเงินทุนที่จะทำต่อ ต้องกินต้องใช้จ่ายในชีวิตประจำวันอีก ชาวบ้านจึงมีหนี้ติดตัวถาวร แม้แต่ดอกเบี้ยยบางคนยังไม่สามารถที่จะนำไปใช้คืนได้ เพราะความไม่รู้จักราค่าพ่พอเพียง

ในอดีตชุมชนบ้านบางกระน้อยไม่แตกต่างไปจากชุมชนเกษตรกรรมอื่นๆ ในทุกพื้นที่ของประเทศที่ประสบกับปัญหาการผลิตในภาคเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็ต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้นสวนทางกับราคาผลผลิตที่ตกต่ำและยังไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตของตนเองได้ เพราะการตลาดถูกผูกขาดจากพ่อค้าคนกลาง และที่แย่ไปกว่านั้น ในปี พ.ศ. 2547 ชาวบ้านต้องพบกับภัยธรรมชาติทั้งภัยแล้งหรือน้ำหลากที่มีต้นน้ำมาจากลำน้ำเข็ก เพื่อกเขาวังทอง ระยะเวลาในการท่วมแต่ละครั้งยาวนานถึง 2 เดือน จึงส่งผลกระทบต่อรายรับและรายจ่ายของแต่ละครัวเรือนมากขึ้น เมื่อปัญหาต่างๆ เหล่านี้เมื่อสะสมนานวันเข้าส่งผลให้เกิดภาวะหนี้สินที่กู้มาลงทุนทางด้านการเกษตร ซึ่งส่งผลทำให้รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย และยิ่งเมื่อกระแสวัตุนิยมไหลบ่าเข้ามาปัญหาต่างๆ ยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่มละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดหันไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและการบริการในเมืองหลวงและต่างจังหวัดมากขึ้น เพราะมีรายได้ที่มั่นคงกว่าการประกอบอาชีพด้านการเกษตร จนเกิดการขาดแคลนแรงงานทดแทนในภาคการเกษตรของชุมชน

จากปัญหาดังกล่าว สามารถวิเคราะห์สาเหตุที่สำคัญของชุมชนได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาทั้งหลายดังกล่าวมีจุดเริ่มต้นมาจากภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้ซึ่งสภาพปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อภาวะทางเศรษฐกิจในครัวเรือนและชุมชน เกิดความไม่มั่นคงในชีวิต ปัญหาครอบครัวและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนตามมา คนในชุมชนบางส่วนออกไปรับจ้างและทำงานต่างจังหวัดและในเมืองหลวง จึงเป็นที่มาให้คนในชุมชนกลุ่มเล็กๆ รวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาการทำการมาหากินและเกิดการรวมกลุ่มเพื่อการผลิตขึ้น พร้อมทั้งได้ขอรับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาอบรมให้ความรู้และส่งเสริมสนับสนุนทำให้ชุมชนได้มีการจัดการความเป็นอยู่และการทำการมาหากินอย่างยั่งยืนภายใต้การจัดการในรูปแบบการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ตามพระราชดำริหลักเศรษฐกิจพอเพียง

## 2. จุดเปลี่ยนที่นำไปสู่การพัฒนาเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อปี 2542 นายสมพงษ์ อ้นชานา เข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้ตระหนักว่า ถ้าไม่ปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชีวิตก็จะหาสุขมิได้ จึงทดลองทำด้วยตนเองก่อนเป็นอันดับแรก เมื่อตนเองประสบความสำเร็จ ปลอดภัย จึงได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาถ่ายทอดและชักชวนชาวบ้านให้ร่วมปฏิบัติตาม วันหนึ่งชาวบ้านบางกระน้อยรู้จักคำว่าพอเพียงแทบทุกครัวเรือน มีอาชีพหลักจากการทำนาเป็นประจำทุกปีเพื่อมาปลอดภัย ในทุกวันทุกครัวเรือนจะไม่ปล่อยเวลาว่างไปเปล่าประโยชน์ ต้องเลี้ยงกบ เลี้ยงวัว เลี้ยงหมู เลี้ยงปลา ทำกล้วยตากขาย ฯลฯ ส่วนหนึ่งไว้กิน ส่วนหนึ่งไว้แลกเปลี่ยน และอีกส่วนหนึ่งเก็บออมแบบถาวร จากสภาพสังคมต่างคนต่างอยู่ กลับมาเป็นสังคมเอื้ออาทรอีกครั้ง

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2547 โดยภายใต้สภาพปัญหาหนี้สินที่ชาวบ้านประสบอยู่ที่เกิดจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ปัญหาภัยธรรมชาติน้ำท่วม ภัยแล้งขาดการเก็บออม ฯลฯ ผู้ใหญ่บ้านจึงนำปัญหาหนี้สิน เข้าเวทีประชาคม นำมาพูดคุยกันหลายๆ ครั้ง เอาผู้นำไปปรับความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงจากภายนอกและเอาความรู้เข้าไปให้ชาวบ้านจนเข้าใจ จัดทำประชาคมบ่อยๆ ทำจนสำเร็จระดับที่หนี้สินลดลง มีกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงมากมายที่สามารถลดรายจ่ายเพิ่มรายได้

ในปี พ.ศ. 2549 ชุมชนบ้านบางกระน้อยได้เริ่มต้นรู้จักกับคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงผ่านทางเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนในหมู่บ้านที่ให้ความรู้สร้างความเข้าใจในชุมชน ทางสื่อวิทยุและโทรทัศน์ประกอบกับผู้นำหมู่บ้านได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานโครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจ

พอเพียงทั้งในและนอกชุมชน จึงเป็นโอกาสที่ได้ให้น้อมนำแนวคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาเริ่มปรับใช้และปฏิบัติในชุมชนทำให้ชุมชนเริ่มปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิตด้วยการน้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เน้นการพึ่งพาตนเองให้ได้ โดยให้แต่ละครอบครัวรู้จักข้อมูลรายรับ รายจ่ายของตนเอง และมีการบริหารจัดการการใช้จ่ายอย่างพอดีประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย ให้ทุกคนสามารถ “อยู่ได้อย่างพอเพียง” อยู่ได้อย่างสมดุล ไม่ดำเนินชีวิตอย่างเกินพอดี ไม่เบียดเบียนตนเองจนต้องเบียดเบียนผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อม

แนวพระราชดำริ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหนึ่งในแนวพระราชดำริที่สามารถช่วยให้ชุมชนบ้านบางกระน้อยมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้เป็นหลักทางเศรษฐกิจใหม่ที่สวนทางกับเศรษฐกิจในโลกทุนนิยม แม้ว่าจะขัดแย้งกับสังคมที่กำลังหมุนเวียนเปลี่ยนผันอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ แนวคิดดังกล่าวได้รับการพิสูจน์อย่างชัดเจนแล้วว่า สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพผลต่อสังคมไทย ดังที่ ชาวบ้านบางกระน้อย ได้รับรางวัลอันดับที่ 1 จากการประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อยู่เย็นเป็นสุขประจำปี 2550 ของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เพื่อเป็นตัวอย่างการเรียนรู้แก่ชุมชนอื่นๆ ในการนำแนวคิดดังกล่าวไปปรับใช้ในฐานะชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง โครงการดังกล่าวเป็นการประสานกันระหว่างกปร. และกรมพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้การสนับสนุนและให้ความรู้แก่ชาวบ้านในการน้อมนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งหมู่บ้านบางกระน้อยเป็นหมู่บ้านที่ได้ผลและเหมาะสมที่จะเป็นตัวอย่างแก่ชุมชนอื่นๆต่อไป ซึ่งปัจจุบันได้เป็นศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ชุมชนอื่นๆ ปัจจุบันมีผู้ที่เข้ามาเรียนรู้แก่ชุมชนบ้านบางกระน้อยแล้วกว่า 1,000 คน ซึ่งอนาคตแนวคิดดังกล่าวจะถูกนำไปปรับใช้อย่างกว้างขวางต่อไป



ภาพ 26 ผู้ใหญ่สมพงษ์ อ้นชานา ผู้นำแห่งความสำเร็จ

จุดเริ่มต้นความสำเร็จของหมู่บ้านบางกระษेत्रน้อยนั้นเริ่มจากผู้ใหญ่ “สมพงษ์ อ้นชานนา” ผู้นำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้เป็นผลสำเร็จนั้น เริ่มจากการมองว่า วิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้วยการทำไร่ ทำนา เจกเช่นกับชุมชนอื่นๆ มาเป็นเวลาช้านาน รายได้ส่วนใหญ่จึงมาจากการทำนาเพียงทางเดียวและมักได้รับผลกระทบจากปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ยาฆ่าแมลงที่แพงขึ้นทุกวัน รวมถึงค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น ตลอดจนการขาดวินัยในการใช้จ่ายเงินที่สูงกว่ารายได้ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ประสบปัญหาหนี้สินเป็นจำนวนมาก กระทั่งผู้ใหญ่บ้านสมพงษ์ได้รับการอบรมในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนโดยเริ่มที่ครอบครัว และกลายเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านคนอื่นๆ อีกกว่าร้อยครัวเรือน สามารถลดรายจ่ายในการยังชีพได้ด้วยการทำบัญชีครัวเรือน ลดรายจ่ายค่าก๊าซหุงต้มด้วยการใช้ถ่านเผาในการประกอบอาหาร ปลูกผักสวนครัว ทำน้ำปลาไว้บริโภคเอง การขุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ดไว้กินไข่ ฯลฯ จนสามารถลดค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนได้อย่างมาก

ชุมชนบางกระษेत्रน้อยจึงเริ่มรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม มีการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนเอง โดยยึดหลักบันได 3 ขั้นของการพัฒนา คือพึ่งพาตนเอง พึ่งพาซึ่งกันและกัน และการสร้างเครือข่าย โดยมีการรวมกลุ่มเป็นอาชีพต่างๆ เกิดขึ้นในชุมชน เริ่มต้นจากกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่รวมตัวเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกัน โดยยึดหลักในการทำการเกษตรที่ว่า การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างคุ้มค่า ด้วยการหมุนเวียนทุนธรรมชาติในพื้นที่และการทำเกษตรที่เน้นปลูกเพื่อกินเองก่อนและทำการกิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม แล้วนำหลักคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างชาญฉลาดและรอบคอบ ทำให้ผลผลิตที่เหลือจากการทำการเกษตรนั้นสามารถนำไปเพิ่มมูลค่าได้ อาทิ เศษแกลบหรือเศษรำข้าวสามารถนำมาผลิตเป็นปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพได้ หลังจากนั้นจึงได้มีการก่อตั้งกลุ่มอาชีพอื่นๆ ขึ้นตามมาเพื่อสร้างเครือข่าย สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรในชุมชนใกล้เคียงเพื่อให้ทุกคนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ส่วนราชการสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางกระษेत्र เห็นความสำเร็จจึงส่งเข้าประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุข ปี 2550 และชนะเลิศการประกวดอันดับ 1 และคณะกรรมการและผู้นำเข้าเฝ้าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปี 2551 จากนั้น ผู้นำก็ได้รับรางวัลต่างๆ มากมาย และนำองค์ความรู้เข้ามาสู่ชุมชนอยู่ตลอดเวลา

### 3. มุมมองและความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งชุมชนบ้านกระน้อยเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้ให้น้อมนำแนวคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาเริ่มปรับใช้และปฏิบัติในชุมชนทำให้ชุมชนเริ่มปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิตด้วยการน้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ทำให้ได้รู้จักกับคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงและได้สื่อความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” คือ ความสามารถของชุมชน ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงชุมชนนั้นๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชุมชน ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตน ตามฐานะ ตามอัตภาพและที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด

**ความพอประมาณ** ชาวบ้านบางกระน้อยให้ความหมายว่า การมีความเป็นอยู่อย่างพออยู่ พอกิน พอใช้ ประหยัด ลดความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพ มีการเก็บออม ไม่เล่นการพนัน มีวินัยในการทำบัญชีครัวเรือน ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เน้นการผลิตและบริโภคระดับพอประมาณ และสามารถพึ่งพาตนเองได้

**ความมีเหตุผล** สมาชิกในชุมชนสามารถใช้พื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสอดคล้องกับทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น ด้วยการทำการเกษตรบนพื้นฐานการไม่ใช้สารเคมีในทุกกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบอาชีพด้วยความรอบคอบและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่เสมอ

**การมีภูมิคุ้มกัน** สมาชิกในชุมชนมีความขยัน ประหยัด ทำทุกอย่างด้วยตนเองควบคู่ไปกับการรับฟังความคิดเห็นต่างๆ จากทุกฝ่าย ทำให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายและการพึ่งพาอาศัยกันของกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน เช่น ถ่านนำน้ำส้มควันไม้มาใช้แทนยาฆ่าแมลงให้กับกลุ่มผู้ปลูกข้าว เป็นต้น

**ความรู้** ชาวบ้านบางกระษेत्रน้อย มีการเรียนรู้ด้วยตนเองและได้เข้ารับการฝึกอบรม ศึกษาดูงานที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรอย่างต่อเนื่อง เพื่อแสวงหาความรู้และเทคนิควิธีการใหม่ๆ แล้วนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพของตนเอง ครอบครัว และถ่ายทอดให้กับชุมชน มีการเรียนรู้ที่จะพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชน

**คุณธรรม** ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต มีความรักสามัคคี ไม่ทอดทิ้ง รู้จักแบ่งปัน เชื้อเพื่อเชื้อแม่แก่เพื่อนบ้าน มีความเสียสละในการช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการปฏิบัติตัวตามข้อกำหนดต่างๆ ของชุมชน

โดยชาวบ้านบางกระษेत्रน้อยได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของความพอดี 5 ประการคือ ความพอดีด้านจิตใจ คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนร่วมเป็นหลัก ความพอดีด้านสังคม รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวและชุมชน ความพอดีด้านทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างสมดุลเพื่อให้เกิดประโยชน์และความยั่งยืนสูงสุด ความพอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ รู้จักพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อสร้างประโยชน์แก่ส่วนร่วม และความพอดีด้านเศรษฐกิจ ทุกคนในชุมชนมีกิจกรรมการผลิตเพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายดำรงชีวิตอย่างพอควร พออยู่ พอกินตามฐานะของตน บ้านบางกระษेत्रน้อยจึงเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในทุกๆ ด้าน เพราะเมื่อทุกคนดำรงชีวิตด้วยความพอเพียง รู้จักตนเองและรู้เท่าทันโลก สิ่งเหล่านี้จึงนำไปสู่แนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและสมดุล

### 3) การบริหารจัดการการชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและประยุกต์สู่ความสำเร็จ

การรวมกลุ่มของหมู่บ้านบางกระษัณย์นั้นเกิดเมื่อ พ.ศ. 2547 ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมากให้มีการออกไปดูงานในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงหมู่บ้าน จากนั้นจึงได้จุดประกายนำเอาความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานกลับมาดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านบางกระษัณย์ ให้สามารถลดรายจ่ายได้แล้ว ผู้ใหญ่บ้านสมพงษ์ได้เป็นผู้นำชาวบ้านเข้าสู่การเพิ่มรายได้ด้วยโครงการสหกรณ์โคของหมู่บ้าน ซึ่งมีชาวบ้านเข้าร่วมโครงการกว่า 84 ครัวเรือน ทำการเลี้ยงโคครัวเรือนละ 2 ตัว สามารถสร้างรายได้ให้กับผู้เลี้ยงได้ถึง 20,000 บาทภายในระยะเวลา 1 ปีครึ่ง นอกจากนี้ ปู๋ยจากมูลโค และรกของวัวสามารถนำมาเป็นส่วนผสมในการทำปุ๋ยชีวภาพ ใส่ในนาข้าวทำให้ลดรายจ่ายในการซื้อปุ๋ยเคมีไปไร่ละประมาณ 700 บาท ซึ่งสามารถเพิ่มกำไรในการปลูกข้าวได้อย่างมาก รวมถึงส่งเสริมการเลี้ยงสุกร กบ ปลา เพื่อเพิ่มรายได้แก่เกษตรกรประมาณ 3,000 บาทในระยะเวลาเพียง 3 เดือนเท่านั้น นอกจากนี้ ยังได้มีการพัฒนาแนวทางในการทำนาด้วยตั้งโรงสีข้าวภายในชุมชน นำมาสู่ผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องออกขายนำรายได้สู่ชุมชน รวมถึงการผสมผสานวิถีชุมชนที่นิยมปลูกกล้วยบริเวณบ้านและไร่นา จึงมีผลิตภัณฑ์กล้วยตากที่ขึ้นชื่อของบางกระษัณย์และกลายเป็นของฝากชื่อดังของจังหวัดที่นักท่องเที่ยวนิยมซื้อติดมือกลับไปทุกครั้งเมื่อมาเยือน

เมื่อเพิ่มรายได้ด้วยการเลี้ยงโคและผลิตสินค้าส่งขายแล้ว ยังได้มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อทราบถึงอัตราการใช้จ่ายในแต่ละครัวเรือน รวมถึงจัดทำบัญชียอดหนี้สินรวมของชาวบ้านภายในหมู่บ้าน และตั้งเป้าลดภาระหนี้สินของชาวบ้าน ด้วยโครงการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ปัจจุบันมีชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ 162 คน จากทั้งสิ้น 513 คน ปัจจุบันมียอดรวมกว่า 270,000 บาท โดยเน้นประเภทเงินฝากประจำ 5 ปี ซึ่งตั้งเป้าลดภาระหนี้สิน ทั้งนี้เงินดังกล่าวยังมีการสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่นๆ เพื่อปล่อยกู้เงินและนำมาสู่เงินปันผลแก่เกษตรกรผู้เป็นสมาชิกของสหกรณ์ พร้อมกับตั้งเป้าปลดหนี้ทั้งชุมชนให้หมดสิ้นภายใน 5 ปี ปัจจุบันโครงการนี้ สามารถลดหนี้สินของชาวบ้านไปแล้วกว่า 70 เปอร์เซ็นต์

การเป็นหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นตัวอย่างให้กับหมู่บ้านอื่นๆ และตำบลใกล้เคียงได้ศึกษาและนำไปปฏิบัติได้นั้น มาจากความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันโดยมีนายสมพงษ์ อ้นชานา อดีตเป็นผู้ใหญ่บ้าน ปัจจุบันได้รับตำแหน่งเป็นกำนัน มีคุณชวาล ศุภฤทธิ (คุณเผือก) นักวิชาการเกษตรตำบลบางกระษัณย์ นายมานิช วงศ์เมือง เกษตรอำเภอบางกระษัณย์ และ

นายสุรพล จารุพงศ์ เกษตรจังหวัดพิษณุโลกในขณะนั้นและทีมงานเกษตรซึ่งเป็นทีมงานเศรษฐกิจในครัวเรือนระดับตำบลที่มีฝีมือในการร่วมพัฒนาหมู่บ้าน ตั้งแต่การวางแผน การจัดทำเวทีชาวบ้าน ใช้เวลาเพียงสามเดือน การพัฒนาจึงเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาได้ บริเวณบ้านกำนันสมพงษ์ ประกอบด้วย โรงเรียนขนาดเล็ก กำลังผลิต 2 เกวียนต่อวัน ถ้าไม่เอารำ สีข้าวให้ฟรี ถ้าเอารำ คิดค่าสี 2 บาทต่อกิโลกรัมโดยใช้บ SML ด้านซ้ายมีคอกปศุสัตว์เลี้ยงโคขุนจำนวน 4 แม่ ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก จำนวน 200,000 บาท ในโครงการเลี้ยงโคเพื่อปลดหนี้ มีการหมุนเวียนเปลี่ยนกันเลี้ยง ส่วนบ้านด้านขวา สร้างศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยมีคุณชวาล คชฤทธิ์ และทีมงานฯ เป็นผู้ให้ความรู้และใช้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมส่งเสริมการเกษตร บริเวณด้านหน้าบ้านสร้างเตาเผาถ่านเพื่อผลิตน้ำส้มควันไม้ บริเวณด้านหลังบ้านมีบ่อเลี้ยงปลาและกบในกระชัง รอบๆ บ่อปลูกพืชผักสวนครัว มีโรงเรือนเพาะเห็ดฟาง เห็ดนางฟ้า เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ถ้าเหลือก็เอาไปขายได้



ภาพ 27 การทำบ่อก๊าซชีวภาพไว้ใช้ในครัวเรือน

นอกจากนี้ มีเกษตรกรที่เป็นเครือข่ายอีก 20 หลังคาเรือน มีการจัดบริเวณบ้านให้มีรูปแบบคล้ายๆ กัน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนมากแต่ละครัวเรือนจะสร้างเตาเผาถ่านเพื่อผลิตน้ำส้มควันไม้เพื่อใช้เอง และจำหน่ายให้เกษตรกรในหมู่บ้าน ทั้งหมู่บ้านอื่นในตำบลและตำบลข้างเคียง มีบ่อเลี้ยงปลาและเลี้ยงกบในกระชัง เกษตรกรในหมู่บ้านมีรายได้จากการจำหน่ายน้ำส้มควันไม้ 1,500 – 2,000 บาทต่อเดือน ประหยัดรายจ่ายในการซื้อของบริโภค 2,000 – 3,000 บาทต่อครอบครัว ขายปลา ขายกบ เฉลี่ย 800 - 1,000 บาท เกษตรกรในหมู่บ้านจึงมีความมั่นคงในชีวิตและสามารถยืนอยู่บนขาของตัวเองได้ และเป็นตัวอย่างให้เกษตรกรอื่นๆ ได้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงและมีการขยายผลมากขึ้นตามลำดับตามความพร้อมของเกษตรกรในหมู่บ้าน และหมู่บ้านข้างเคียง



ภาพ 28 การเลี้ยงกบเป็นอาชีพเสริม

#### 4) การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน

การมีเหตุผล การสร้างความสามัคคีและความร่วมมือกันภายในชุมชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมโดยมีแผนชุมชนเป็นแนวทางในการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม และเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่สังคมอยู่ดีมีสุขตามแนววิถีเศรษฐกิจพอเพียง

ความพอประมาณ การจัดทำบัญชีครัวเรือน การสร้างกิจกรรมลดรายจ่าย สร้างรายได้ การรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพหลักของชุมชน การดำเนินงานในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนนำพาสมาชิกในชุมชนไปสู่ความพอประมาณและความพอเพียง

ภูมิคุ้มกัน กลุ่มกิจกรรมในตำบลลำสินธุ์มีโครงสร้าง แผนงาน และรูปแบบการบริหารจัดการเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสรุปปัญหาและความต้องการของสมาชิกทั้งหมู่บ้าน ทำให้เกิดการทบทวนบทเรียนการทำงานที่ผ่านมา มองเห็นจุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน ประกอบกับมีองค์กรต่างๆ ทั้งสถาบันการศึกษาและชุมชนภายนอกมาศึกษาดูงานทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เกิดมุมมอง ทักษะคิดที่กว้างไกลขึ้น

ความรู้และคุณธรรม การที่ชุมชนจะต้องดูแลพึ่งพาตนเองได้ สามารถค้นหาปัญหาต่างๆ ของชุมชน จำเป็นจะต้องสร้างผู้นำชุมชนที่มีความสามารถ มีความรู้ และมีคุณธรรม สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน รวมถึงเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางโครงสร้างในการพัฒนาชุมชนร่วมกับภาครัฐ เพื่อให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการดูแลตนเอง เน้นการดำรงชีวิตแบบพอเพียงและใช้ผลงานความสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ เป็นเครื่องมือในการสื่อสารเชิงนโยบายกับภาครัฐและองค์กรเอกชน นอกจากนี้ ยังได้เน้นการเรียนรู้คือการจัดการสังคมในกระแสนิยม การจัดระบบข้อมูลชุมชน และการจัดกระบวนการการคิดและ

การทำงานเป็นกลุ่มเพื่อพัฒนาแกนนำชุมชนคนรุ่นใหม่ถ่ายทอดองค์ความรู้ จากรุ่นสู่รุ่นให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง “บ้านบางกระน้อย” ในวันนี้จึงเป็นหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี มีเกษตรกรหลายหมู่บ้าน หลายตำบล และหลายจังหวัดมาดูงานที่หมู่บ้านบางกระน้อยอย่างต่อเนื่องด้วยแนวคิดที่ว่า “การเปลี่ยนแปลงเริ่มต้นและสิ้นสุด ด้วยการเปลี่ยนแปลงครั้งใหม่”



ภาพ 29 ผู้มาศึกษาดูงานจากหมู่บ้านต่างๆ

##### 5) ข้อมูลกิจกรรมและการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินกิจกรรม

จากการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทำให้สมาชิกในชุมชนรู้จักตนเอง รู้จักโลก รู้จักการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนของตนเองมากยิ่งขึ้น ปัจจุบันชาวบ้านบ้านบางกระน้อยได้รู้ศักยภาพและต้นทุน รู้รายรับ รายจ่าย รู้สภาพปัญหาอันนำไปสู่การกำหนดแผนชุมชนที่ทุกคนมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการพัฒนาอาชีพหลักของชุมชนมีการวางแผนการเพิ่มรายได้ โดยกำหนดแผนการเพิ่มผลผลิต การรวมกันขาย การแปรรูปกล้วยตาก รวมทั้งการขยายโอกาสในการประกอบอาชีพเสริมและอาชีพใหม่ที่แต่ละครัวเรือนมีความชำนาญ มีการวางแผนเพื่อลดค่าใช้จ่ายในด้านต่างๆ ทั้งค่าใช้จ่ายด้านการผลิต ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ และค่าใช้จ่ายต้นทุนเงินและยังได้มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาออกเป็น 2 แนวทางคือ การผลิตเพื่อทดแทนและการรวมกันซื้อ ชุมชนบ้านบางกระน้อยจึงมีกลุ่มอาชีพต่างๆ คือ กลุ่มแปรรูปกล้วยตาก กลุ่มอาชีพเลี้ยงสัตว์ กลุ่มน้ำส้มควั่นไม้ป้องกันแมลง กลุ่มปลูกผักสวนครัวลดรายจ่าย กลุ่มอาชีพเลี้ยงปลา กลุ่ม

อาชีพเลี้ยงกบ กลุ่มปุ๋ยหมัก กลุ่มอาชีพเพาะเห็ด กลุ่มทำน้ายาล้างจาน แชมพู กลุ่มทำน้ำปลา โดยแต่ละกลุ่มอาชีพจะมีกิจกรรมและวิธีการดำเนินการที่แตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งและมีศูนย์เรียนรู้เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์และผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มที่ทำให้ทุกกลุ่มสามารถพึ่งพากันได้ โดยนำองค์ความรู้ที่เป็นจุดเด่นเหล่านั้นมาถ่ายทอดให้กับเกษตรกรที่สนใจต่อไปได้อย่างเป็นระบบ ภายในหมู่บ้านบางกระน้อยมีการบริการรับนักท่องเที่ยวผู้สนใจการท่องเที่ยวแนวใหม่ สัมผัสวิถีชีวิตพื้นบ้านและเรียนรู้กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเข้าพักแรมในหมู่บ้านในลักษณะโฮมสเตย์ โดยมีเส้นทางท่องเที่ยวเรือคายัคที่หลากหลาย เช่น ล่องแพชม “หิ่งห้อย” และวิถีชีวิตชาวบ้านริมคลองโกรงเกรง แคววังทองและคลองบางกระน้อย รับประทานอาหารแก่งน้ำสดตัวใหญ่ (เดือน พค. - มค.) ต้มน้ำตาลมะพร้าว หวานจ๋ากกล้วยตากอบเนย ชมนกเปิดน้ำ บึงชีว



ภาพ 30 โฮมสเตย์บ้านบางกระน้อย

“โฮมสเตย์” บ้านบางกระน้อยได้ริเริ่มจัดขึ้นเพื่อรองรับผู้มาศึกษาดูงานหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ให้ได้นอนพักค้างคืนกับชาวบ้านที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน ผู้ที่มาศึกษาดูงานจะได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของชาวบ้าน หลังจากที่ชาวบ้านได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน กระทั่งมหลังเลิกเป็นโฮมสเตย์ให้คณะศึกษาดูงานได้เข้าพัก จะได้เรียนรู้การทำเกษตรที่ทำเป็นประจำอยู่ทุกวัน ผู้มาพักที่บ้านจะได้เรียนรู้การทำกล้วยตากบางกระทุ่มด้วยการทดลองทำจริง นอกจากนี้ ยังได้ดูพื้นที่ที่ทำไม้ผลแบบผสมผสาน มีปอเลียงปลา ที่ใช้เศษเปลือกกล้วยมาเลี้ยงปลาสวย มีปอเลียงกบ ได้มาเรียนรู้การเลี้ยงปลาตก การปลูกกล้วย และทำนา ที่มีรายได้ตลอดทั้งปี

หลังจากได้รับรางวัลเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของจังหวัดพิษณุโลกเมื่อปี 2550 ทางพณฯ นายกรัฐมนตรี พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ในขณะนั้น ได้เดินทางมาเยี่ยมชมหมู่บ้าน

เมื่อ 26 ตุลาคม 2550 จนส่งผลให้มีคณะศึกษาดูงานทั้งจากภาครัฐและเอกชนติดต่อเข้ามาศึกษาดูงานที่หมู่บ้านบางกระน้อยจำนวนมาก โดยเฉพาะปี 2551 มีผู้ศึกษาดูงานจาก 30 จังหวัดทั่วประเทศ จำนวนกว่า 6,000 คน มาศึกษาดูงานจำนวนมาก หลายคณะได้สอบถามถึงเรื่องที่พัก เพราะต้องการใช้เวลาศึกษาหลายวัน และหลายคณะมาไกลจากหลายภาค ทำให้กำนันและวิทยากรเครือข่ายเห็นพ้องต้องกันว่า โฮมสเตย์เป็นรูปแบบที่ลงตัวสำหรับบ้านบางกระน้อยให้ผู้มาศึกษาได้ดูสถานที่จริง ขณะนี้มีสมาชิกเครือข่ายเริ่มใช้บ้านของตนเองกว่า 10 หลัง ไว้ต้อนรับและจะขยายผลออกไปอีก และจะทำเรื่องร้องแม่บ้านเข็กให้ได้ชมวิถีชาวบ้าน ทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้ดูดี ขึ้นมาอีกระดับหนึ่งให้ชมสวนกล้วยและวัดที่ติดอยู่กับชายน้ำ



ภาพ 31 ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านบางกระน้อย

โดยมีจัดฝึกอบรมและศึกษาดูงานในหมู่บ้าน สำหรับบุคคลทั่วไปและหน่วยงานราชการต่างๆ ที่จะฝึกอบรมฯ กลุ่มเป้าหมายในเรื่องเรียนรู้กิจกรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การออมทรัพย์ฯ กิจกรรมอาชีพการลดรายจ่าย-เพิ่มรายได้-แก้ไขปัญหาความยากจน-การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็ง บ้านบางกระน้อยยังมีการดำเนินงานโดยคณะกรรมการกลุ่มมีการแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ ได้แก่ ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก และฝ่ายประชาสัมพันธ์ ซึ่งจะมีการจัดประชุมแต่ละฝ่ายในทุกๆ เดือน เพื่อสรุปปัญหาและแนวทางในการแก้ไข พร้อมทั้งนี้คณะกรรมการและสมาชิกในกลุ่มยังได้ร่วมกันกำหนดกฎระเบียบต่างๆ เพื่อให้การปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ตลอดจนมีการเตรียมความพร้อมเพื่อลดความเสี่ยงด้วย กิจกรรมการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้แบบพอเพียงการออมทรัพย์ การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่างเช่น การทำบัญชีรับจ่ายในครัวเรือน ปลูกผักสวนครัวแบบพอเพียงลดรายจ่าย เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา เลี้ยงวัว เลี้ยงหมู เลี้ยงปลาไหลวงยาง เลี้ยงไส้เดือนดิน เลี้ยงไก่พื้นเมือง ทำน้ำยาสระผม

น้ำยาเอนกประสงค์ ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักบั้งเม็ด การปลูกข้าวต้นทุนต่ำปลอดสารพิษ โรงสีชุมชน ข้าวกล้องเพาะงอก การเพาะเห็ดโอง เต่าเผ่าถ่านเก็บน้ำส้มควันไม้



ภาพ 32 เกษตรในครัวเรือนสร้างอาชีพเสริมให้แก่ชาวบ้าน

สินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน OTOP ได้แก่ ก๋วยเตี๋ยวผัดราดน้ำน้อย ข้าวกล้องเพาะงอกผัดราดน้ำน้อย ปุ๋ยหมักชีวภาพบั้งเม็ดผัดราดน้ำน้อย น้ำส้มควันไม้ผัดราดน้ำน้อย น้ำยาสระผม น้ำยาอเนกประสงค์ ผัดราดน้ำน้อย มะดันหยี ก๋วยเตี๋ยวสามรส ก๋วยเตี๋ยวอบเนย น้ำปลา



ภาพ 33 สินค้าโอท็อปบ้านบางกระน้อย ข้าวกล้องและก๋วยเตี๋ยว

การแปรรูปก๋วยเตี๋ยวจากก๋วยเต๋อน้ำว่าสุกมาเป็นก๋วยเตี๋ยวของบ้านบางกระน้อยมีตำนานเล่ากันว่าแต่เดิมชาวบ้านปลูกก๋วยเต๋อกันไว้เป็นอาหารเอาไว้ใช้ก๋วยเต๋อบดเคี้ยวทารก นำก๋วยเต๋อไว้ทำขนมเมื่อสมัยครั้งเก่าเมื่อชาวบ้านจะเดินทางไปไหนก็นำก๋วยเต๋อใส่ย่ามไปเป็นอาหารในการเดินทาง แต่ต้องประสบปัญหาเมื่อก๋วยเต๋อสุกอมเน่า ภูมิปัญญาของชาวบ้านจึงช่วยกันคิดขึ้นมาว่าทำอย่างไรจึงเก็บก๋วยเต๋อไว้ได้นานจึงนำก๋วยเต๋อมาทดลองทำหลายๆ วิธีจนค้นพบว่า เมื่อนำก๋วยเต๋อน้ำว่าสุกมาปลอกเปลือกแล้วเอาไปตากจนก๋วยเต๋อแห้งพบว่าง๋วยเต๋อมีรสชาติที่หวาน อร่อย แล้วเก็บไว้ได้นาน ชาวบ้านจึงค่อยๆ พัฒนาจากตากลูกกลมๆ นำก๋วยเต๋อมาแบนเพื่อให้แห้งเร็วขึ้นจากการตาก

กล้วยไว้กินเอง มีการจำหน่ายเกิดขึ้นจนเป็นที่รู้จักของคนต่างพื้นที่และเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในเวลาต่อมาเป็นสินค้าที่นำรายได้สู่ชุมชนเป็นอย่างดี



ภาพ 34 การแปรรูปกล้วยเป็นกล้วยตากชื่อดังแห่งบ้านบางกระน้อย

การจำหน่ายกล้วยตากของบ้านบางกระน้อยมีตั้งแต่สมัยการเดินทางด้วยเรือ บ้านบางกระน้อยเป็นหมู่บ้านที่ติดกับแม่น้ำแคววังทองจึงมีเรือสินค้าผ่านหมู่บ้านมาแล้วซื้อกล้วยตากบ้านบางกระน้อยไปจำหน่ายขายต่อยังหมู่บ้านอื่นๆ ในต่างจังหวัด กล้วยตากบ้านบางกระน้อยจึงเป็นส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกล้วยตากบางกระทุ่มหลังจากที่การทำกล้วยตากของหมู่บ้านมีการทำต่อเนื่อง เรื่อยมาจนกระทั่ง ปี 2546 ชาวบ้านบางกระน้อยจึงรวมตัวกันขึ้น เพื่อผลิตกล้วยตากในรูปแบบของกลุ่มเพื่อให้ผลิตกล้วยตากให้ได้คุณภาพมากขึ้นชาวบ้านจึงรวมกลุ่มขึ้นตั้งเป็นกลุ่มแปรรูปกล้วยบ้านบางกระน้อย เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2546 แรงงาน คือคนในชุมชนซึ่งได้เรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น วัตถุประสงค์ได้ในชุมชนเมื่อมีปัญหาความไม่เพียงพอของวัตถุประสงค์ได้พูดคุยแก้ไขปัญหาหารือกันโดยความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการปลูกเพิ่ม และแสวงหาแหล่งวัตถุดิบเพิ่มเติมร่วมกัน ส่วนเศษของวัตถุดิบหรือเศษของกล้วยตากที่ไม่ได้ขนาด ไม่มีคุณภาพ มีการแจกจ่ายเป็นอาหารของปลาและทำปุ๋ยหมัก ลักษณะที่โดดเด่นของกล้วยตากบางกระน้อย เนื่องจากวัตถุดิบที่นำมาใช้เป็นกล้วยพันธุ์มะลิอ่อน ซึ่งเป็นกล้วยได้ขาวเนื้อละเอียด หวานหอม เมื่อนำมาตากเป็นกล้วยตากแล้ว ความหอมหวานของกล้วยยังคงอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ต้องปรุงแต่งรสชาติแต่อย่างไรเมื่อรับประทานจะรู้สึกถึงความนุ่ม ไม่แข็งกระด้าง

การผลิตนั้น เพียงนำกล้วยน้ำว้าที่แก่จัดมาบ่มไว้ 4 คืน โดยใช้ผ้ายางคลุมกล้วยเพื่อให้กล้วยน้ำว้าสุกพร้อมกัน เมื่อกล้วยสุกแล้วจึงนำมาปลอกเปลือกแล้วนำมาตากไว้ในตู้ตากกล้วยพลังงานแสงอาทิตย์ ประมาณ 4 วันกล้วยน้ำว้าจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล จากนั้นนำกล้วยที่ได้มาทับให้แบน โดยใช้มีดกดเบาๆ เพื่อให้กล้วยที่ได้มีลักษณะแบนสวยงาม ไม่เละ ในขณะที่แบนกล้วยให้

พรมด้วยน้ำเกลือ เพื่อให้กล้วยตากออกรสเค็มเล็กน้อย นำกล้วยที่แบนแล้วไปตากแดดต่ออีกประมาณ 2 แดด เมื่อได้กล้วยตากแล้ว ก่อนนำบรรจุกล่องจำหน่ายให้นำกล้วยตากมาอบในตู้อบที่มีอุณหภูมิ 60 องศาเซลเซียส นานประมาณ 30 นาที พักไว้ให้เย็น กล้วยน้ำว้าที่นำมาเป็นวัตถุดิบต้องเป็นกล้วยน้ำว้าได้ขาวพันธุ์มะลิอ่อนและต้องแก่จัดไม่ห่า การตากต้องตากกับแดดจัดและเก็บบ่มทุกวันจนกล้วยตากแห้ง



OTOP คัดสรร 4ดาว

มผช.เลขที่ 11997-62/112

ภาพ 35 รางวัลผลิตภัณฑ์โอท็อปที่ได้รับการรับรองจากสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

กลุ่มผู้ผลิต                      กลุ่มแปรรูปกล้วยบ้านบางกระน้อย  
ที่ตั้งกลุ่มและผลิต            46/2 หมู่ที่ 2 ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก 65110  
โทรศัพท์                            08-7593-0838

1. ร้านมานพ ตลาดไท จังหวัดปทุมธานี
2. ตลาด ธ.ก.ส. อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม
3. ร้านค้าสวัสดิการบริษัทไทยบริการจังหวัดระยอง
4. ศูนย์ขนส่งทางบกหมอชิตกรุงเทพฯ



ภาพ 36 การกระจายสินค้ากลุ่มแปรรูปกล้วยบ้านบางกระน้อย

## 6) ความสำเร็จและการขยายผลการพัฒนา

การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติของชุมชนต้นแบบบ้านบางกระน้อยพบว่า มีปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้ชุมชนบ้านบางกระน้อยนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จและเป็นรูปธรรมคือ แผนชุมชนบ้านบางกระน้อย ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นการสร้างโอกาสให้กับชุมชนดำเนินการจัดทำแผน โดยนำมโนทัศน์หลักคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเพิ่มศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาใน 4 ด้านคือ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อมรวมถึงด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

### ปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จในการดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จในการดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านบางกระน้อย ภายใต้อันที่ 3 หัวข้อ 2 เงื่อนไข ประกอบไปด้วย

การมีเหตุผล สมาชิกในชุมชนสามารถใช้พื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสอดคล้องกับทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น ด้วยการทำการเกษตรบนพื้นฐานการไม่ใช้สารเคมีในทุกกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบอาชีพด้วยความรอบคอบ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่เสมอ

ความพอประมาณ ชาวบ้านบางกระน้อยมีความเป็นอยู่อย่างพออยู่ พอกิน พอใช้ ประหยัด ลดความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพ มีการเก็บออม ไม่เล่นการพนัน มีวินัยในการทำบัญชี

ครัวเรือน ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เน้นการผลิตและบริการในระดับพอประมาณและสามารถพึ่งพาตนเองได้และมี

ภูมิคุ้มกัน สมาชิกในชุมชนมีความซื่อสัตย์ ประหยัด ทำทุกอย่างด้วยตนเองควบคู่ไปกับการรับฟังความคิดเห็นต่างๆ จากทุกฝ่าย ทำให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายและการพึ่งพาอาศัยกันของกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มเตาเผาถ่านนำน้ำส้มควันไม้มาใช้แทนยาฆ่าแมลงให้กับกลุ่มผู้ปลูกข้าว เป็นต้น

ความรู้ บ้านบางกระน้อยมีการเรียนรู้ด้วยตนเอง เขารับการฝึกอบรม ศึกษาดูงานที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรอย่างต่อเนื่อง เพื่อแสวงหาความรู้และเทคนิควิธีการใหม่ๆ แล้วนำความรู้ที่ได้มีประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพของตนเอง ครอบครัว และถ่ายทอดให้กับชุมชนของตัวเองหรือชุมชนใกล้เคียงเพื่อพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชน

คุณธรรม ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต มีความรักสามัคคี ไม่ทอดทิ้ง รู้จักแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนบ้าน มีความเสียสละในการช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการปฏิบัติตัวตามข้อกำหนดต่างๆ ของชุมชน

โดยชาวบ้านบางกระน้อยได้ยังได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นหลักในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของความพอดี 5 ประการคือ มีความพอดีด้านจิตใจ คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนร่วมเป็นหลัก มีความพอดีด้านสังคม รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวและชุมชน มีความพอดีด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างสมดุลเพื่อให้เกิดประโยชน์และความยั่งยืนสูงสุด มีความพอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ รู้จักพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อสร้างประโยชน์แก่ส่วนร่วม และมีความพอดีด้านเศรษฐกิจ ทุกคนในชุมชนมีกิจกรรมการผลิตเพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายดำรงชีวิตอย่างพอควร พออยู่ พอกินตามฐานะของตน ปัจจุบันบ้านบางกระน้อย จึงเป็นชุมชนต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในทุกๆ ด้าน เพราะเมื่อทุกคนดำรงชีวิตด้วยความพอเพียง รู้จักตนเอง และรู้เท่าทันโลก สิ่งเหล่านี้จึงนำไปสู่แนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและสมดุล

## 1. การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติของชุมชนบางกระษेत्रที่มีหลายหน่วยงานทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรรัฐวิสาหกิจและเอกชน เช่น พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน ซึ่งให้ความรู้ในเรื่องของการสนับสนุนกลุ่มอาชีพ ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์ องค์กรบริหารส่วนตำบล และสื่อต่างๆ ที่นำเสนอหมู่บ้านในรูปของหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จในเรื่องของการทำเกษตรพอเพียงซึ่งทำให้คนภายนอกมองเห็นเห็นถึงศักยภาพ พร้อมทั้งกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์และสร้างควมมีคุณค่าของทรัพยากรการในพื้นที่ของตัวเองด้วย ทั้งทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรม วิถีชุมชนและธรรมชาติของท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยสร้างความยั่งยืนในการสร้างรายได้ในพื้นที่ผ่านการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นด้วย ซึ่งทำให้อื่นได้เห็นความสำคัญในการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ ตลอดจนมีการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ เพื่อให้ชุมชนได้ค้นหาจุดเด่นเพื่อพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ของชุมชนต่อไป

โดยหน่วยงานเหล่านั้นได้เป็นแรงหนุนเสริมทั้งในส่วนของงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน รวมทั้งให้การสนับสนุนองค์ความรู้ด้านต่างๆ โดยจัดให้มีการศึกษาดูงาน การอบรมและการฝึกปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนให้มีทีมวิทยากรกระบวนการที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และได้รับการเอาใจใส่จากเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโดยตลอด ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่ชุมชนมีความต้องการที่จะดำเนินการเป็นหลักทำให้การพัฒนาชุมชนมีความต่อเนื่องและก้าวหน้า เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถปรับตัวให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้ ด้วยการมีภูมิคุ้มกันที่ดีที่เกิดจากการจัดการเรียนรู้ สนับสนุนวัสดุและงบประมาณต่างๆ ดังนั้น การที่หน่วยงานภาครัฐ องค์กรรัฐวิสาหกิจและเอกชนได้เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุน จึงมีผลต่อชุมชนบ้านบางกระษेत्रได้รับงบประมาณหรือทุนต่างๆ และการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ตลอดจนการสนับสนุนเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน จึงส่งผลให้ชุมชนมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสังคม

## 2. ความคาดหวังของชุมชน

ชุมชนบ้านบางกระษेत्रยังต้องการให้หน่วยงานรัฐสนับสนุนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และถอดองค์ความรู้ของชุมชนอย่างเป็นระบบมากขึ้น มิใช่เรียนรู้หรืออยู่ในชุมชนเพียงอย่างเดียว ต้องการต่อยอดโครงการที่สำเร็จ แต่ยังขาดทักษะในการจัดการความรู้ เจ้าหน้าที่รัฐต้องสนับสนุนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนเดียวกันและระหว่าง

ชุมชนด้วยกันในทุกรูปแบบให้มากขึ้น โดยเน้นจากใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีอยู่ ส่งเสริมให้สถาบันทางสังคมทุกฝ่าย เช่น โรงเรียน สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา เป็นต้น เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนที่ควรเป็นศูนย์ประสานงานเครือข่ายหรือกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่อีกด้วย และส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนให้มากขึ้น โดยการสนับสนุนจากการรวมกลุ่มของชุมชนในทุกรูปแบบให้เข้มแข็งกว่าเดิม เนื่องจากต้องการให้เยาวชนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมในกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่เพื่อสืบทอดกิจกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไป โดยให้ความรู้ที่ถูกต้องมากขึ้นเกี่ยวกับการรวมตัวของชุมชนทั้งในเรื่องสิทธิ หน้าที่ บทบาทขององค์กรชุมชนรวมทั้งทักษะในการพัฒนาองค์กรให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การบริหารจัดการองค์กร การจัดการความรู้ การหาแหล่งทรัพยากรจากภายนอก การสร้างจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของชุมชนใจกลุ่มเยาวชน มีการจัดสรรงบประมาณขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของชุมชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในชุมชนบ้านบางกระน้อยต้องมีการนิเทศ ติดตาม และให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการ การปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง เพื่อจะได้มีการปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้น

### **ข้อจำกัดในการขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง**

ผลจากการถอดบทเรียนในการดำเนินงานตามแนวทางส่งเสริมการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนยังมีข้อจำกัด ดังนี้

- 1) ความเร่งด่วนของนโยบายรัฐบาล ที่มุ่งเน้นปริมาณมากกว่าคุณภาพ โดยเฉพาะนโยบายด้านการเงิน โครงการเอื้ออาทรต่างๆ ทำให้ขาดวินัย ขาดการวางแผนการเงิน ขาดสติ ขาดหลักการอ้อม
- 2) ค่านิยมที่เปลี่ยนจากแบบดั้งเดิมเป็นวัตถุนิยมและบริโภคนิยม การแข่งขันทางวัตถุเงินตรา เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นข้อจำกัดในการขับเคลื่อนให้ทุกครัวเรือนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต

### **ข้อค้นพบจากการถอดบทเรียนการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน**

จากผลการถอดบทเรียนในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบในการส่งเสริมการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนจากชุมชนชนต้นแบบ ดังนี้

- 1) การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในประเทศไทยที่มีพัฒนาการมากกว่า 10 ปี ได้ก้าวสู่ความสมบูรณ์ของการกระจายอำนาจคือ การบริหารจัดการ

แบบมีส่วนร่วม เนื่องจากการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการให้อำนาจแก่ประชาชนสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองโดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนร่วมกับภาครัฐและเอกชน

2) การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงช่วยฟื้นฟูวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและพัฒนาเป็นฐานคิดของผู้นำในชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรีและเป็นตัวของตัวเองอันเป็นพื้นฐานของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติให้เป็นจริงได้ ตามแนวทางของการดำเนินงานภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

3) การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงช่วยสร้างการเมืองวัฒนธรรมที่มีลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกันแบบมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชน อันเป็นลักษณะประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือร่วมกัน ดังนั้นจึงไม่มีการแสวงหาผลประโยชน์แต่อย่างใดในชุมชน